

förändring av rädlans rum

med trygghetsskapande

Det här är den skriftliga delen av mitt examensarbete som består av 2 delar. Den andra delen är en hemsida som finns på www.tinadunker.se. Tanken är att man i första hand ska gå in på hemsidan. På hemsidan går det att ladda ner den skriftliga rapporten för att fördjupa sig i arbetet.

Examensarbete 20 p av Kristina Dunker
Institutionen för Stad och Land, SLU Ultuna
ht 2006
Handledare: Magnus Höglund & Carina Listerborn
Examinatorer: Ulla Berglund & Cecilia Hagberg

för att se mer av mitt examensarbete samt
fler illustrationer och bilder hänvisar jag till:

www.tinadunker.se

SAMMANFATTNING 2

ABSTRACT 3

INTRODUKTION 4

del *ett*

**GENUSPERSPEKTIV PÅ
OFFENTLIG PLATS &
OTRYGGHET 7**

genuskodade platser 8

kvinnors rädsla 10

rädslans rum 11

*kvinnors intagande av offentliga
rum 13*

strategier 14

genusperspektiv från början 15

del *två*

TRYGGHETSSKAPANDE 19

säkerhet & trygghet 20

*trygga staden vs spännande
staden 21*

trygghetskapande projekt 22

en trygghetskapande resumé 29

del *tre*

**TRYGGHETSSKAPANDE
FÖRSLAG 33**

tre platser i en 34

*förutsättningar & otrygghet på
platsen 35*

idéer till förändring 38

hur blir det tryggare? 42

DISKUSSION 44

REFERENSER 46

sammanfattning

Examensarbetet har resulterat i en hemsida på www.tinadunker.se, där man kan ladda ner den skriftliga rapporten för att fördjupa sig i arbetet.

Det här arbetet handlar om otrygghet i staden och på de offentliga platserna. Otryggheten tyder på att det finns ett samhällsproblem som ger rumsliga konsekvenser i vårt utnyttjande av det offentliga rummet. Det finns många grupper i samhället som upplever otrygghet i sin vardag, men i det här arbetet ligger fokus på kvinnors rädsla och otrygghet.

I ett första steg har ett genusperspektiv på offentlig plats och otrygghet studerats. Begreppet genus syftar till det socialt och kulturellt konstruerade könet och ger möjlighet att belysa problemet utifrån de relationer och maktfaktorer som uppstår i det offentliga rummet i mötet mellan stadens invånare. Personliga erfarenheter, media och rykten är exempel på olika faktorer som kan påverka vår relation till en specifik plats och som kan göra att den upplevs som otrygg.

I ett andra steg studerades olika exempel på trygghetsskapande åtgärder, strategier och projekt. Dessa visar på möjligheter till förbättring och förändring av de offentliga platser som idag inte fungerar ur trygghetssynpunkt, men också för nya platser. De ger även kunskap till förändring i mer övergripande sammanhang som i planering och gestaltning av staden som helhet.

Med hjälp av kunskaper från de två första delarna redovisas ett förslag till trygghetsskapande åtgärder på en plats som idag upplevs som otrygg. Utgångspunkten är en plats i Uppsala som jag själv upplever som otrygg, Bellmansparken. Där finns tre olika element som ofta nämns i otrygghetssammanhang: tunnel, stråk och park. Genom att ta tillvara på befintliga strukturer och funktioner, förstärka och förbättra dessa kan platsen få nya uttryck och användningsområden. Förändringarna ger försutsättningar för att vistas i parken under en större del av dygnet och skapar på det viset en mer befolkad och händelserik miljö som på samma gång är trygg. Mitt syfte med tillämpningen har varit att diskutera vidare, fördjupa mig i och fundera kring de trygghetsskapande åtgärder som finns och kan användas på offentliga platser.

Staden ska erbjuda möjligheter och aktiviteter och då är det viktigt att ett trygghets - och genusperspektiv får större utrymme i planeringen och gestaltandet av de offentliga platserna. Det är svårt att tillgodose allas behov och att skapa en generell mall för det trygghetsskapande arbetet. Varje plats kräver sin egen analys och samtidigt som det trygghetsskapande arbetet inte får bli en specifik fråga.

Tillsammans med andra åtgärder kan fler nya rörelsemönster och platser skapas som leder till att fler platser i staden befolkas under längre tid på dygnet. Det är viktigt att rädlans rum ersätts med trygga rum som inte fungerar utestängande. Risken är annars att staden och de offentliga platserna krymper för vissa, särskilt kvinnor.

abstract

This project has resulted in an website at www.tinadunker.se, where you also can download the project in it's written form to get a deeper view of the project.

This project aims to explore fear of violence in public places. Fear of violence reminds us that there is a problem in our urban environment that leads to spatial consequences in using public space. Many groups in our society experience fear in their everyday life but this project has focus on women's fear.

At first the perspective of gender in public space and fear is studied. The concept of gender refers to the socially and culturally constructed sex. It helps to understand the problem that the power relations and structures reflect in our public places. Personal experiences, media and rumours are examples of different factors that can influence our relationship to a specific place and that makes us relate it to an unsafe place.

Secondly, different examples of "safe making" projects and strategies are explored and investigated. They show different possibilities to change and improve public places that are malfunctioning in a safety context. They also give knowledge and possibilities to changes in the planning of the urban environment as a whole.

Finally, based on the knowledge from the two previous parts an application is worked out for an unsafe place. The starting point is a place in Uppsala where I feel fear, Bellmasparken. This place is represented by three elements that often are mentioned in the contexts of fear: tunnels, streets and parks. By taking advantage of existing structures and functions, improving them and contributing them with new possibilities and functions the place can get new expressions and opportunities of use. The changes make it easier to visit the place during a longer time of the day and the night. This populates and gives the place more liveliness and an eventful environment that at the same time feels safe. The purpose of the application is to deepen the discussion and consider the "safe making" projects and strategies that exist and how they can be used in the public space and place.

The city should offer possibilities and activities and therefore it's important to give safety- and genderperspective more space and influence in the planing of cities and designing of public places. It's hard to provide for everybodys needs and to create a general model for "safe -making". Every place demands it's on analysis at the same time as the "safe-making" work musn't become a specific question.

In combination with other actions in other parts of the city we can create new motions, which populate more places during a longer time of the day and night. It's important that places of fear, which shuts out certain groups of people are replaced with safe and lively places. Otherwise there is a risk that the public places may shrink for some, especially for women.

INTRODUKTION

bakgrund

Otryggheten är en av många faktorer som påverkar våra rörelsemönster och sätt att vara i det offentliga rummet. Otryggheten gör att många platser undviks och leder till att vissa delar av staden blir tomma och öde. Problemet med otrygghet har fått ett genusperspektiv eftersom kvinnor i större utsträckning än män känner sig otrygga när de vistas i offentliga miljöer på kvällen och natten. Att känna otrygghet är inte enbart ett kvinnligt problem, men forskning visar att det finns tydliga skillnader mellan hur kvinnor och män hanterar och påverkas av sin rädsla. För vissa kvinnor blir detta särskilt påtagligt eftersom de ofta anpassar sin rörelse genom staden på grund av att de upplever otrygghet.

Trygghets- och genusperspektiv är ett bland många viktiga perspektiv att se på staden. Alla platser kan inte vara trygga, men det finns för många outnyttjade offentliga platser på grund av en upplevd otrygghet som skapar en splittrad stad. Rädslan begränsar vårt utrymme i staden och konsekvensen av otrygga och otillgängliga miljöer är att stadens offentliga rum krymper, men bara för vissa.

frågeställningar

Det offentliga rummet är begränsande för en del människor, men inte för andra. Rädsla och otrygghet är exempel på begränsande faktorer som skapar en sorts rädslans rum och som styr människors rörelsemönster i staden. Kvinnor, i större utsträckning än män, anpassar sitt rörelsemönster efter rädsla och otrygghet. Vad är det då som gör att kvinnor på vissa platser känner sig otrygga och på andra platser trygga? Var finns dessa otrygga platser och vad kännetecknas de av?

Fokus har legat på fel ställe i många arbeten och projekt med trygghetsskapande åtgärder. Genusperspektivet saknas i många fall på grund av att det finns ett könsneutralt förhållningssätt. Det finns även ett problem med att man har sett kvinnors rädsla och otrygghet som ytterligare

en problemkategori istället för att integrera ett genusperspektiv från början. Det behövs alltså nya kunskaper och synsätt i utformningen av offentliga platser och städer för att komma åt problemen. Vad finns det då för olika trygghetsskapande projekt, åtgärder och principer för att förändra den offentliga miljön, så att den känns trygg att vistas på för kvinnor (och män)? Vilka kännetecken har dessa trygghetsskapande faktorer i den fysiska miljön? Och hur kan de användas för att en otrygg plats ska förändras till att bli en tryggare plats genom olika fysiska åtgärder?

syfte och mål

Syftet är att studera frågeställningarna och belysa problemet samt hur jag som landskapsarkitekt kan verka för en minskning av de negativa konsekvenser som otrygghet och rädsla innebär för kvinnor i den offentliga miljön. Målet är att skaffa mig kunskaper om hur jag som landskapsarkitekt kan arbeta med trygghetsskapande på offentliga platser vilket kan öka möjligheten att skapa en tryggare stad.

metod

Sköldbberg och Alvesson skriver i sin bok *Tolkning och reflektion – Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* att *reflektion* vänder blickarna inåt mot undersökarens person, dennes ämnesinriktning, samhället som helhet, intellektuella och kulturella traditioner samt språket och berättandet. De menar att ingen kommer idémässigt tomhänt till en forskningsprocess d v s data och kunskap är alltid tolkade och konstruerade efter de referensramar som undersökaren själv har när det gäller kultur, språk, ideologi, personliga erfarenheter och bakgrund. Det innebär att vissa tolkningar ges företräde och att andra är möjliga, men de betonas inte lika mycket. I mitt arbete utgår jag ofta från mig själv och mina erfarenheter och kunskaper, vilket påverkar mina tolkningar och reflektioner. I det här sammanhanget fungerar det bra att använda mina egna reflektioner eftersom projektet, särskilt del 3, till viss del grundar sig på empiriska d v s erfarenhetsmässiga undersökningar och studier.

I det här arbetet använder jag mig av begreppet *genus* som är det kulturellt och socialt skapade könet till skillnad från begreppet kön som beskriver det biologiskt skapade könet. Det handlar om att se på staden ur ett nytt perspektiv, synliggöra genusförhållanden och skapa ett nytt förhållningssätt. Fokus riktas mot *användandet av eller sättet att vara* i den byggda omgivningen, där användandet innefattar såväl rörelser i, som upplevelser och förståelser av olika platser. Genus är ett viktigt perspektiv att se på när det gäller trygghet eftersom män och kvinnor har olika erfarenheter, men framför allt för att män i vissa avseenden är och har varit norm när det gäller planeringen av städer, vilket har skapat negativa konsekvenser för kvinnor.

Arbetet i sin helhet består av tre delar. **del ett** syftar till att ge en bakgrund till genus- och otrygghetsaspekter baserade på litteraturstudier och kontakt med organisationer och föreningar av olika slag.

I **del två** beskriver, undersöker, diskuterar och analyserar jag olika typer av lösningar, projekt och åtgärder som finns för att komma åt problemen med otrygghet och för att arbeta ur ett mer trygghetsskapande perspektiv. I urvalet av trygghetsskapande projekt och idéer väljer jag en blandning av olika typer, både i större och i mindre skala. I insamlingen av fakta till arbetet var utgångspunkten att hitta litteratur m m som varit relevanta inom bl a stadsplanering och landskapsarkitektur. Jag har använt mig av t ex bibliotek, artikelsök och Internet samt tagit kontakt med personer och organisationer som jobbar med dessa frågor i olika sammanhang.

del ett & två ligger till grund för **del tre** där diskussionen fördjupas och jag får användning av och testar kunskaperna från föregående delar som resulterar i idéer till förändringar på en plats som idag upplevs som otrygg. Jag tittar på generella principer som kan gälla för flera platser. Jag utgår från mig själv i valet av en otrygg plats. På platsen

studeras och analyseras dess karaktär ur trygghets- och otrygghetssynpunkt utifrån det jag läst och studerat i de föregående delarna, men även utifrån egna erfarenheter. Platsen besöks både dagtid och kvällstid och dokumenteras med hjälp av foton och anteckningar.

del *ett*

*genusperspektiv på offentlig
plats och otrygghet*

Detta kapitel behandlar genusperspektiv på offentliga platser och frågor om otrygghet. Begreppet genus tydliggör att det som vi betecknar som manligt och kvinnligt inte bara är kopplat till det biologiska könet. Genus är det socialt och kulturellt konstruerade könet. Genusperspektivet gör det möjligt att förstå kvinnors och mäns erfarenheter och behov samt ifrågasätta det könsneutrala förhållningssätt som finns och funnits i planeringen av städer (*Friberg m fl, 2005*). Det finns både delar i den byggda miljön och psykiska orsaker till att en person känner otrygghet. Det fysiska kan bero på stadens olika strukturer både när det gäller maktrelationer och utformning medan det psykiska kan handla om t ex personliga erfarenheter och rykten. Rädsla och otrygghet uppkommer av olika sociala och kulturella förhållanden samt som en reaktion på faktiska hot. Rädslan förknippas ofta med svaghet och problem och sätts många gånger i samband med kvinnor, vilket kan leda till att frågan och begreppet trivialiseras. Jag använder därför begreppen rädsla och otrygghet parallellt med varandra. Den faktiska risken att utsättas för våld och rädslan för att utsättas påverkar kvinnors (och mäns) förhållningssätt, hur de rör sig och använder det offentliga rummet. Rädsla är en känsla eller en upplevelse medan våld är kopplat till en faktisk händelse. Detta leder till att rädslan blir ett större problem än det verkliga hotet eftersom rädslan är större än det faktiska våldet.

genuskodade platser

Anna Sofia Lundgren har med sin forskning på Institutionen för etnologi på Umeå Universitet beskrivit (2006) hur det offentliga rummet är könat och sexualiserat. Staden och det offentliga rummet är både könat, (hetero) sexualiserat och i flera bemärkelser segregat. Vad är det då som gör att en plats får egenskapen att vara könad? Är det platsens eller byggnadens former, dess material, eller är det dess utsmyckning? Eller är det själva användandet av platsen som är könsladdat d v s människors beteende på platsen och föreställningar om den. Oftast handlar det just om betraktarens upplevelser och erfarenheter, hur han eller hon lärt sig uppfatta vissa platser, former och material. Rummet skapas i mötet mellan den materiella omgivningen, allmänna kulturella föreställningar, det sociala livet samt personliga erfarenheter. Betraktaren ger rummet mening

geijer i hög position i Uppsala

och det får en betydelse, men vissa detaljer är mer tydliga än andra och de styr betraktaren i högre grad. Kvinnor har historiskt sett, av bl a sociala och ekonomiska skäl varit, förhindrade att röra sig fritt i det offentliga rummet. Mycket har visserligen hänt och stadens offentliga rum har i högre grad blivit mer tillgängliga. Men även om värderingar förändras eller överges, så finns staden fortfarande kvar och påminner om andra tider och värderingar, genom t ex monument, byggnader, gator och platser. De olika betydelserna är under ständig förändring och staden och de offentliga rummen fungerar som en interaktiv scen för människors agerande. Platser laddas med olika minnen, händelser och relationer i olika sammanhang vilket påverkar människor och deras sätt att röra sig i staden. Den fysiska omgivningen kan inte definiera de relationer som kommer att äga rum utan rummet blir ett resultat av upprepade handlingar och ger människor olika förutsättningar till att röra sig i staden. (*Lundgren, 2006*)

Den offentliga skulpturala konsten utgör ett ganska tydligt exempel på något som bekömar stadsrummet t ex Geijerstatyn i Uppsala. Under själva Geijerfiguren finns en kvinnofigur. Han är huvudskälet till att statyn rests, hon fungerar mer som ett attribut. Hon föreställer inte någon existerande kvinna eller någon individ, utan

fungerar bara som en symbol. Det kanske inte är så konstigt att flertalet monument föreställer män eftersom de flesta monument restes i ett klimat där offentligheten och makten på ett tydligare sätt än i dag tillhörde män. Den kvinnliga kroppen har istället använts för att gestalta olika värden, mytologiska eller symboliska figurer. Män och historia, män och offentlighet samt män och makt är begrepp som vi är vana vid och kanske gör betraktaren mindre benägen att reagera (Lundgren, 2006).

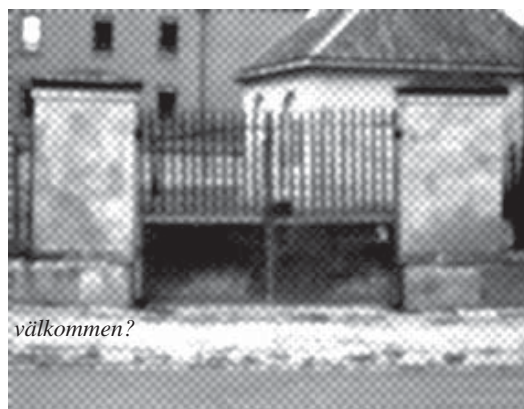
Vidare berättar Lundgren att reklamskyltar, skyltfönster m m är andra exempel som tydligt bekömar det offentliga rummet och deltar i skapandet av föreställningar om kön. Budskapen blir till uppmaningar om normer för hur vi ska vara och se ut. För att accepteras som det kön vi identifierar oss med så måste vi följa dessa normer och uppmaningar. Vi omges av massor med olika bilder i det offentliga rummet som fungerar som förebilder åt oss. Bilderna representeras oftast av kvinnor vilket leder till att kvinnan blir ett tydligt objekt i stadens offentlighet. (Lundgren, 2006)

utestängande faktorer

Genom att tolka rum utifrån ett genusperspektiv kan man se att tillgängligheten till det offentliga rummet förändras (Friberg m fl, 2005). Genus har olika betydelse och uttrycks på olika sätt i stadens offentlighet. Det finns en stark kritik bland annat från feministiskt håll där man studerat arkitektoniska värdesystem, planering och formgivning, och kommit fram till att de är underförstått patriarkala d v s att de döljer en manlig norm. Kritiken visar bl a att man i gestaltandet av offentliga platser inte tagit hänsyn till att människor har olika erfarenheter och därför olika behov (Lundgren, 2006). Att kvinnor inte haft samma tillgång till det offentliga rummet som män är en slags maktrelation som sätter sin prägel på hur livet i det offentliga rummet sett ut och hur det ser ut idag. I teorin är medborgaren en neutral varelse utan kropp, utan klassbestämning och utan kulturellt bestämda erfarenheter, men det finns alltid ramar med inbyggda begränsningar och bestämmelser som utestänger vissa (Florin, & Kvarnström, 2000).

Den byggda staden möjliggör en mängd saker, men det betyder inte att valet är helt fritt. Staden i sig hindrar oss även aktivt från vissa möjligheter. Det finns t ex symbolspråk i staden som kan verka som en maktfaktor och vara bestämmande och kontrollerade för våra förståelser och tolkningar av stadsrummet. Det finns ett system av symbolik och mening, som vi inte ifrågasätter, och så länge vi inte använder oss av nya perspektiv och angreppssätt för att utforma staden kommer också maktrelationerna att fortsätta råda och vara osynliga för oss. Kvinnor upplever oftast det offentliga rummet som hotfullt och maskulint, de känner sig rädda, allierade och exkluderade. Det handlar om att de offentliga platserna innefattar både materiella och sociala aspekter och man menar att den materiella omgivningen ibland kan förstärka kvinnors sociala underläge. (Lundgren, 2006)

Människor agerar ofta mer eller mindre privat även på offentliga platser, men allas privata beteenden och ageranden får inte plats på samma villkor. Vissa platser upplevs som utestängande för de som inte identifierar sig med t ex det kön som förväntas besöka, eller oftast besöker platsen, vilket leder till att människor som på olika sätt anses störa ordningen kontrolleras efter de lagar och normer som avgör vad som anses mest passande. Vi har t ex accepterat att heterosexuell intimitet uttrycks i det offentliga rummet, men man tittar däremot snett på eller reagerar när homosexuella visar sin kärlek öppet. Det leder till att termen *offentlig* plats blir tveksam eftersom den alltså bara är *offentlig* för vissa. Vad som för en person upplevs vara en "fri" plats, kan alltså för en annan framstå som en plats styrd av starka exkluderande normer. Platser betyder även olika saker beroende på vem som tillfrågas och beroende på om de besöks på dagen eller natten/kvällen (Lundgren, 2006).

kvinnors rädsla

Undersökningar visar att unga män i ganska liten omfattning känner sig otrygga av att röra sig ute när det är mörkt. Äldre kvinnor däremot känner sig mycket otrygga. Brottsstatistiken visar att det är i huvudsak unga män som drabbas av våldsbrott, medan (äldre) kvinnor sällan drabbas. Denna motsägelse anser vissa beror på att kvinnor har en felaktig verklighetsuppfattning (*Landström, 2006*). Enligt Hille Koskela (1997) forskare på Helsingfors Univesitet som bl a har forskat om kvinnors intagande av det offentliga rummet, så är rädslan en motsägelse bara om det är en direkt respons på faktiskt våld. Det finns ett flertal faktorer som visar att rädslan beror på andra orsaker och inte går att jämföra med den faktiska risken:

- 1) kvinnors och mäns rädsla kan bara jämföras om de skulle ha samma erfarenheter och reagera på samma sätt när det gäller våld,
- 2) kvinnors erfarenheter av t ex våldtäkt hålls ofta hemligt för andra,
- 3) andra typer av kränkningar och sexuellt våld förstärker kvinnors utsatthet,
- 4) rädslan visar på de genderiserade maktstrukturerna som finns i samhället som är ett resultat av strukturellt våld snarare än faktiska attacker samt
- 5) kvinnors anpassade rörelsemönster p g a rädsla kan minska antalet attacker, men risken för att utsättas minskar däremot inte.

Vi måste respektera känslor av rädsla och att de inte är mätbara (*Koskela, 1997*). Känner man sig rädd, så går det inte bara att vifta bort. Rädslan är starkast för de faror man inte själv kan beräkna, styra eller på något annat sätt påverka (*Schéele, 2000*).

Under arbetet med examensarbetet har frågan kring trygghet och otrygghet dykt upp i min närhet. Många kvinnor möter rädslan och otryggheten varje dag, medan andra kanske inte reflekterat över den lika mycket. Otryggheten ser olika ut och påverkar deras vardag i olika utsträckning, men tankarna kring otrygghet finns där. Nedan följer redogörelser för möten med tre kvinnor som jag träffat i olika sammanhang och där otrygghet

kommit på tal både medvetet och omedvetet från min sida. Johanna är en kompis, kompis som är 28 år och nyutexaminerad. Sofia är en kompis till mig som är 25 år som jobbar sedan 1,5 år tillbaka. Matilda är min kurskamrat som är 24 år. De visar bl a på att kvinnors upplevelser, känslor och erfarenheter kring trygghet och otrygghet ofta ser annorlunda ut och kan påverka vardagslivet.

Johanna, känner sig otrygg när hon rör sig till och från sitt bostadsområde när det är mörkt. Hon har bott där i några år och känner sig hyfsat hemma i trakterna. Hon har på något sätt lärt sig att leva med otryggheten, något som många kvinnor gör, en typ av strategi för att undvika rädslan. I Johannas fall så försöker hon tänka bort rädslan. Det hon upplever som otryggt i sitt bostadsområde är att det är mörkt. Det finns belysning i området, men den är bristfällig och några av armaturerna är ur funktion eller vandaliserade. Jag följer med henne genom området efter att vi varit på samma fest. Hon pekar ut och berättar om de platser som gör att hon känner sig otrygg. Främst är det en trappa som hon måste gå uppför där det i en trappavsats står en ganska hög och "vildvuxen" buske vid sidan, som vid det här laget sträcker sig ut över halva trappavsatsen där man ska gå. Här menar hon att det känns som att det kan stå någon och gömma sig och att det även saknas belysning. När jag frågar Johanna om vad hon skulle vilja förändra så vill hon framför allt ha en uppsikt över vart hon går. Hon vill i det här fallet ha en bättre belysning och gärna se lite längre än bara 1 meter framför. Det mest otrygga på den här promenaden kommer när vi går ned mot ett skogsparti med en lite gångväg. En mörk vägg slår emot oss och eftersom jag inte känner till området så hade jag lika gärna kunnat gå rakt in bland träden och gått in i något. Fastän vi är två och Johanna känner till området känner jag mig otrygg. Vi har inte mött en enda person på hela promenaden vilket förstärker otrygghetskänslan eftersom det känns öde och tomt.

När vi väl kommer ut ur skogspartiet känns det som att man kan pusta ut, men vi har pratat lite för mycket om ämnet och skrämt upp varandra. Vid det här läget är det dags för oss att skiljas åt... Jag håller ett krampaktigt tag om nyckeln i min ficka och tänker att den går att använda utifall någon skulle hoppa på mig. Jag *utrustar* mig för

en eventuell attack. På samma gång som jag är rädd peppar jag mig själv att det kommer nog gå bra ändå. Förutom att utrusta mig försöker jag gå med bestämda steg och möta blicken med de jag passerar, men rädslan finns där fortfarande...

Matilda, är uppvuxen på landet och van vid att det är mörkt och att det inte finns så mycket folk i rörelse. Hon tycker tvärtom mot mig att hon är som tryggast i skogen, där det är mörkt, där hon känner sig hemma och där hon vet att ingen är eftersom det ligger så långt bort från stan. Att känna sig hemma är en viktig aspekt som bidrar till att man känner sig tryggare. Detta förutsätter att man har varit på platsen tidigare och kanske ett flertal gånger, men hemmakänslan kanske kan ersättas av en känsla av att någon brytt sig om platsen, tagit hand om den och att någon tänkt till när man planerat platsen.

Sofia, känner sig aldrig rädd säger hon. Det beror till stor del på att hon helt enkelt inte tänker i de banorna och att hon inte har något att vara rädd för. Och skulle det hända något, så kan hon lösa det problemet då och klarar sig själv. Jag avundas Sofia. Skönt att känna så och att det faktiskt finns kvinnor som känner så. Tyvärr så pratade jag med henne vid ett senare tillfälle där hon berättar att hon känt sig rädd när hon var ute och sprang. Jag får lite dåligt samvete, med tanke på att det nog är jag som satt tankarna i rörelse i hennes huvud. För det handlar så mycket om det man har hört, om rykten, om vad som har hänt och inte hänt. Det är ett av problemen med att belysa trygghetsaspekten eftersom många kan bli uppmärksamma på något de inte riktigt tänkt på tidigare.

Carina Listerborn är en av de som forskat om bl a kvinnors otrygghet i det offentliga rummet och hon skriver (2003) om Geografen Gill Valentine som har skrivit artikeln *Geography of fear* och med den förde in ett maktsperspektiv på rädslan och omformulerade förståelsen av kvinnors rädsla. Hon pekade också på brister i de kvantitativa undersökningar som visade att män var mest utsatta för våld medan kvinnor var mest rädda för, men i mindre grad utsatta. Hon menade att dessa studier inte innefattar de vardagliga trakasserier som kvinnor utsätts för. Konsekvenserna av de statistiska undersökningarna är att kvinnors rädsla anses irrationell och istället för att åtgärder vidtas

mot de övergrepp kvinnor utsätts för. De leder de till förslag om "bättre" information till kvinnor om att de egentligen inte har något att frukta. Kvinnor anses överreagera och överdriva hoten som de upplever, medan män å andra sidan, framställs som orädda och mer realistiska i sina bedömningar om hot. När män framställs som modiga eller dumdristiga och kvinnor som onödigt sjåpiga, reproduceras alltså de traditionella könsrollerna. (Listerborn, 2003)

rädslans rum

När relationer på en offentlig plats förändras t ex på grund av ett slagsmål kan man säga att platsen får en ny social sammansättning eftersom den nu präglas av en konfliktfylld relation (Lundgren, 2006). Själva platsen för ett brott eller överfall är även en viktig aspekt. Ett möte med en blodig man i foajén på Sheraton Hotell kanske inte är lika skrämmande som om det varit i en park på natten. Vi lever med en sorts inlärd rädsla, vi har lärt oss och vi vet att här sker brott: en dåligt upplyst och nedklottrad plats samt en plats i förfall (Hallemar, 2000).

En otrygg plats skiljer sig från en trygg plats, men det handlar inte alltid om fysiska skillnader som jag nämnt tidigare. Det handlar även om vad betraktaren sätter för värde på platsen och vad den relaterar platsen till. En person kan ha varit med om något obehagligt på en plats och kommer att förknippa just den platsen med otrygghet, medan en annan person kanske känner sig trygg. Detta gör att det offentliga rummet inte är lika tillgängligt för alla grupper i samhället. För kvinnor sker detta t ex genom vetskapen om att samhället inte stödjer dem ifall de utsätts för ett övergrepp

eller om de inte har uppfört sig enligt normerna för kvinnligt beteende. Detta kan delvis förklaras med hur media förmedlar och skapar olika sorters risker, men det har också att göra med den känsla av hjälplöshet som ensamhet och mörker kan medföra. (Lundgren, 2006)

det offentliga rummet krymper

Studier och forskning visar att kvinnor i större utsträckning än män känner sig otrygga vilket leder till att många kvinnor undviker att röra sig på offentliga platser i staden ensamma, särskilt när det är mörkt (Lundgren, 2006). Rädslan är något som ständigt påverkar kvinnors mod och utnyttjande av det offentliga rummet. Det är inte en medfödd känsla hos kvinnor utan det är delvis en reflektion av de genderiserade maktstrukturer som faktiskt finns i samhället och i städer. Rädslan är något som t ex skapas m h a föräldrars varningar, diskussioner med vänner, dagliga varningar om vad man ska och inte ska göra samt medias berättelser om våld och brott som påminner om att man ska vara förberedd på risker och faror. Olika situationer och händelser tillsammans med rädslan påverkar kvinnors miljö. Det kan vara våld och hot, men även känslan av att inte ha kontroll över situationen som framkallar en rädsla. Rädslan och våldet påminner kvinnor om deras sårbarhet och den vanliga reaktionen blir då att minska rörligheten d v s de sociala erfarenheterna och händelserna får rumsliga konsekvenser. När en kvinna tar en omväg, byter sida på gatan, undviker platser och stannar hemma så är det en fråga om makt, eller brist på makt (Koskela, 1997). Den vanliga föreställningen är att man är tryggare i hemmet än i offentligheten, men statistik visar att kvinnor löper egentligen mycket större risk att råka ut för våld i sin egen hemmiljö (Lundgren, 2006). På samma gång kan våldsamma händelser i den privata miljön även påverka föreställningen om den offentliga miljön (Koskela, 1997).

kvinnors beteende & utseende

Vid rättegångar kring våldtäkter finns tydliga exempel på att stor vikt läggs vid det kvinnliga offrets handlingar: Hur var hon klädd? Var hon berusad? o s v. Rättegångarna ger intrycket av att vissa specifika beteenden drar våldtäktsmännen till sig och att det t o m legitimerade deras brott. Denna riskproduktion som sedan länge pågått i samhället bekräftar att vissa brott kan undvikas

bara man låter bli att agera på särskilda och riskfyllda sätt. Undviker man inte det är brottet ens eget fel (Lundgren, 2006). En ensam kvinna i en avlägsen miljö kan t e x uppfattas som prostituerad. Blir kvinnan överfallen får hon skylla sig själv på grund av sitt rörelsemönster, beteende och utseende (red. Friberg m fl, 2005). Att beskylla offret för att hon befunnit sig på en välkänt "farliga plats" är (tyvärr) ett fenomen som indirekt påverkar kvinnor att delvis flytta rädslan för en eventuell våldsverkare till platsen för en eventuell attack d v s rädslan flyttas till en specifik plats. En påtaglig risk behöver inte nödvändigtvis betyda att människor känner rädsla, medan rädsla ibland kan dyka upp i situationer som inte medför någon större risk (Lundgren, 2006). Listerborn refererar till Susan Brownmiller som har skrivit boken *Against our will, Men, women and rape*, som fick ett stort inflytande i diskussionen om det sexuella våldet mot kvinnor. Hon menar att kvinnor uppfostras till att bli våldtäktsoffer. Bara att lära sig ordet *våldtäkt* är att ta emot undervisning i maktrelationer mellan män och kvinnor. Våldtäkt är någonting förfärligt som händer kvinnor och om vi inte ser upp var vi går kan det bli vårt öde (Listerborn, 2003).

media påverkar och skapar bilden av rädsans rum

Media är en av det moderna samhällets mäktigaste kunskapsförmedlare. Deras budskap har stort inflytande över allmänhetens möjligheter att ta till sig kunskap. Detta innebär att de upplysningar vi får genom media utgör en stor del av den kunskapsbas mot vilken vi relaterar ny information, och detta är särskilt viktigt i de fall då vi inte har några egna erfarenheter av det som händer och sker (Lundgren, 2006).

Medias producerade och förmedlade skildringar har till stor del bidragit till att stadens nattliga offentlighet så starkt kopplats samman med rädsla och hot om våld. De brott som är mest osannolika och sensationella är ofta de som får störst uppmärksamhet (Lundgren, 2006). Varje dag misshandlas kvinnor i hemmen, men det skapar sällan rubriker. Vardagsvåldet ignoreras, medan mindre vanliga brott som t ex överfallsvåldtäkter får ett väldigt stort utrymme i media. Trots att dessa endast utgör 12 procent av samtliga kartlagda

fullbordade våldtäkter koncentreras alltså uppmärksamheten på dem (Bodin, 2006). Media uppmärksammar inte heller att staden faktiskt används och utnyttjas av en mängd människor både på dagen och på natten utan att de drabbas av våld och brott. (Koskela, 1997) Konsekvensen blir att bilden av vad som är ett övergrepp förvrängs. Kvinnor som utsätts för andra typer av sexuella övergrepp kanske inte definierar det de varit med om som en våldtäkt, eftersom deras föreställning om våldtäkt är en okänd man som kastar sig över någon i en mörk park. Media har på det viset även påverkat uppfattningen om vad som är en "riktig" våldtäkt. Uppfattningen är att andra sexuella övergrepp är mindre allvarliga eller inte straffvärda (Bodin, 2006).

Våldtäkt och misshandel är de vanligaste våldsbrotten som kvinnor är rädda för. Andra händelser i offentligheten som orsakar rädsla hos kvinnor, som t ex kränkningar, blottande, att bli iakttagen, kommentarer, visslingar och sexuella trakasserier uppmärksammas alltså inte lika mycket och trivialiseras ofta i media. Förekomsten av dessa handlingar, även om de inte nödvändigtvis behöver betyda något verkligt hot om våld, så är det kränkande och bidrar till att kvinnor känner sig hotade och rädda på offentliga platser. Bemötandena kan upplevas som hot om våld och p g a att de drabbar kvinnorna som kvinnor i offentligheten, blir konsekvensen att deras uppfattning om risken för (sexualiserat) våld i offentligheten ökar och är påtaglig. Handlingarna är ett slags våld i sig själva och inkräktar på kvinnornas integritet med rädsla som effekt. I värsta fall leder det som sagt till att kvinnor blir begränsade i de offentliga rummen eftersom de känner sig otrygga. Uppmärksammandet av den här typen av kränkningar, och benämmandet av utsatta kvinnor som offer för dem, kan vara en viktig förklaring till kvinnors rädsla (Lundgren, 2006). Det är viktigt att komma ihåg att även om statistiken säger att män drabbas av våld i större utsträckning, så är det inte riktigt jämförbart med att bli utsatt för en våldtäkt. Ett slag i ansiktet är ju inte lika kränkande som sexuella våldsbrott t ex våldtäkt.

Resultatet av medias bevakning är förutom rädslans rum, den producerade rädsan och uppfattningen eller definitionen av sexuella övergrepp även en omfattande säkerhetsindustri vars själva existens

bidrar till en ökad efterfrågan på skyddsinstanser. Rädsan, mer än den konkreta risken för brott, tenderar att bli det som får oss att skydda oss. Därmed inte sagt att det inte finns risker och förekommer våld, och att rädslan därmed kan sägas fylla en funktion (Lundgren, 2006).

kvinnors intagande av offentliga rum

"det faktum att vissa kvinnor har mod och djärvhet i deras rörelse i staden visar att de aktivt är med och påverkar samhället." (Koskela, 1997)

Kvinnors rädsla ses ofta som en normal reaktion och deras eventuella mod och djärvhet att röra sig i det offentliga rummet kan ibland ses som riskabelt vilket leder till att kvinnor ses som offer. Hille Koskela vill istället se rädslan som något socialt konstruerat och att kvinnor faktiskt också tar plats och intar det offentliga rummet. Man kan tycka, p g a att det i t ex Sverige och övriga Skandinavien är ganska jämställt i jämförelse med övriga delar av världen och att det borde vara fler kvinnor som utnyttjar och påverkar det offentliga rummet och färre som är otrygga. Men så är det inte, maktstrukturerna påverkar i högsta grad samt att otryggheten är ett resultat av det våld som faktiskt finns (Koskela, 1997).

Trots det förtryck som finns i samhället och från vissa män, så har kvinnor makt över sina egna liv. Kvinnor ska inte bara ses som offer och objekt i det offentliga rummet utan även som såna som faktiskt aktivt producerar, definierar och tar plats i det offentliga rummet. Enligt Koskela finns det fyra olika kategorier av mod och djärvhet när det gäller kvinnors intagande av det offentliga rummet:

1) *Resonerande* d v s kvinnor försöker övertyga sig själva om att de inte behöver känna rädsla. De tvingar sig själva att röra sig i och vara på de platser som de förknippar med otrygghet. Det kan hjälpa i en specifik situation, men det kan också påverka en kvinnas attityd till det vardagliga livet i det offentliga rummet som helhet.

2) *Igenkännande* d v s genom att röra sig på platser som man känner till och undvika de platser som är kända för att vara farliga och otrygga. I den

här kategorin finns det exempel på kvinnor som tidigare varit omedvetna om vissa uttalat "farliga" platser samt att de inte känt sig otrygga, men nu blivit medvetna om den otrygghet och de risker som finns i det offentliga rummet.

3) *Ta staden i besittning* d v s att ta plats i det offentliga rummet genom olika sätt att röra sig, klä sig, verka och vara. En viktig aspekt är att känna sig hemma samt möjligheten att påverka som kan förstärka modet att inta det offentliga rummet samt känslan av att vara en del av samhället. Genom att använda det offentliga rummet mer frekvent när det är mörkt kan man *avmystifiera* det som farlig plats och på det sättet göra det till sitt eget. Om inte det utnyttjas fylls det med kunskaper om vad media och andra berättar om de specifika platserna.

4) *Sociala egenskaper* d v s händelser där kvinnor försvarar sig själva eller andra samt visar på möjligheten till att svara och reagera förständig i mötet med en fara. Känslan av att någon kan hjälpa mig utifall det händer något ökar när det finns människor runtomkring mig. Det kan även finnas en förmåga att urskilja riskabla situationer från mindre riskabla situationer som kan öka självkänslan och modet att röra sig i det offentliga rummet d v s man behöver inte vara rädd jämt. Även om kvinnor ibland känner sig trygga och modiga, så tenderar de att känna sig dumdristiga och våghalsiga i sina handlingar eftersom den allmänna åsikten är att kvinnor känner sig otrygga (Koskela, 1997).

De olika kategorierna uttrycks inte bara var för sig utan de överlappar varandra hela tiden. De visar att kvinnor inte bara är passiva aktörer och offer i det offentliga rummet. Men maktrelationerna som skapar begränsningar finns och är representerade på all sociala plan i hela samhället, men de innebär också möjligheter för motstånd. Det faktum att vissa kvinnor har mod och djärvhet i deras rörelse i staden visar att de aktivt är med och påverkar samhället. (Koskela, 1997). Staden ska inte bara ses som en plats för rädsla och otrygghet för kvinnor utan som en plats med möjligheter (Pain, 2001). Koskela menar att feministiska forskare fokuserat för mycket på olika typer av förtryck. Hon menar att det är viktigt att belysa både rädsla och mod (Koskela, 1997).

strategier

Kvinnor och män har olika rörelsemönster och förflyttar sig därför på olika sätt i staden. I kvinnornas fall handlar det ofta om att använda sig av olika strategier för att undvika risken för överfall och känslan av otrygghet, särskilt när det är mörkt. De är bland annat konstruerade av information från media och egna erfarenheter, men även från informella berättelser. Strategierna utvecklas för att orientera sig i stadsrummet, så att potentiellt farliga platser och människor undviks. Det finns två typer av strategier (där kvinnorna själva tar ansvaret) för att minimera risken för överfall: att *undvika* rum som tolkas som farliga och otrygga samt att *ustrusta* sig med t ex nycklar

utsrustning för
eventuell attack?

och pepparspray för att kunna hantera en eventuell fara (red. Friberg m.fl, 2005). Strategierna innebär ofta långa omvägar. Rädsla och risk samspelar med stadens organisation och har effekter på människors rörelsemönster och sätt att våga vara i staden (Lundgren, 2006).

Samhället och media skyller ofta på offret för att hon varit "dum" nog att vistas på vissa platser efter mörkrets inbrott. Kvinnor tvingas alltså att utveckla strategier för att minimera risken för överfall, därför att om något händer så kommer skulden till stor del läggas på dem. I den feministiska kriminologin tas kvinnors rädsla för våld på allvar och betraktas som realistisk. De menar att våldsbrotten generellt sett är få, men att kvinnor är drabbade i samma omfattning som män och alltså inte, som de flesta traditionella kriminologer tidigare hävdade, i mindre utsträckning än vad män är. Mörkertalet är stort och kvinnors strategier för att undvika våld minskar antagligen antalet överfall (Listerborn, 2003).

Det finns många exempel på strategier för att undvika potentiella risker. Många kvinnor väljer t ex att cykla mitt i gatan trots att det finns cykelbana.

Det känns tryggare och så vill de vara på en plats som är upplyst och där det finns andra människor. Att undvika gång- och cykeltunnlar och istället passera över gatan är ett annat exempel. Tunnlarna är mörka och känns obehagliga att röra sig i. De trafiksäkra lösningarna får då en omvänd effekt (Silén, 2002). Carina Listerborn berättar om en kvinna som utrustade sig med baddräkt under sina vanliga kläder när hon var ute ensam och när det var mörkt, för att göra det svårare för en potentiell våldtäktsman, chockerande men skrämmande sant (Listerborn, 2006). Men på samma sätt som det finns strategier att undvika faror och risker, så menar Koskela att det finns strategier för att ta för sig och påverka det offentliga rummet som nämnts tidigare (Koskela, 1997).

genusperspektiv från början

Diskussionen om kvinnors rädsla är komplex därför att den å ena sidan kan leda till att förbättra kvinnors möjligheter att delta i det offentliga livet i staden, men å andra sidan till att förstärka stigmatiseringen av kvinnor som offer. Det innebär en balansakt för dem som arbetar med dessa frågor, men det handlar kanske framförallt om att synliggöra dem. Rädslan är inte ett isolerat problem utan hänger ihop med kvinnors övriga positioner i samhället, något som har uppmärksamats av feministiska forskare, tjänstemän och planerare. Deras förslag är att fokus måste ligga på de grundläggande strukturerna för att se variationer av platser och "kvinnligheter" istället för att låsa fast en kvinnoidentitet som offer och stigmatisera platser som farliga. Istället för att undersöka mansstrukturen som producerar våldtäktsmän har fokus alltså legat på fel ställe i diskussionerna om kvinnors rädsla i trygghetsarbetet. Genusaspekten inom brottsförebyggande och trygghetsarbete

tenderar att addera kvinnors rädsla som ytterligare en problemkategori, vid sidan av t ex bilstölder och skadegörelser istället för att integrera ett genusperspektiv från början. När kvinnor adderas som en enskild intressegrupp, förstärks synen på dem som svaga och offer (Listerborn, 2003). Genom att synliggöra dessa problem kan det få konsekvenser att kvinnor blir medvetna om att de undviker platser (omedvetet) och varför de gör det, vilket kan resultera i att de känner sig mer otrygga. Men det är viktigt att synliggöra dessa problem eftersom de skapar en begränsning att röra sig fritt för så många. Att förhålla sig till en risk konstituerar den manliga överordningen och har effekter på hur kvinnor ska vara, vilka platser kvinnor har tillträde till samt när de har tillträde. Vi måste generera kunskap som kan bidra till förändring (Friberg m.fl, 2005).

- varning för stad!?

BRÅ anser att det finns en stark koppling mellan urbaniseringsgrad och brottslighet. Deras utgångspunkt är att de människor som är främlingar för varandra utgör ett problem och är en direkt orsak till att brott uppstår. De menar att urbanisering kan leda till svagare social kontroll vilket i vissa fall skulle kunna motivera gärningsmän och att det skapar fler tillfällen till brott eftersom över hälften av alla brott som årligen polisanmäls sker i de tre storstadsregionerna. Men där bor det å andra sidan flest människor och alltså finns det fler tillfällen att begå brott. Enligt Boverket finns det en brist på identitetskänsla hos invånarna i de större städerna. Skalan i storstaden bidrar till att minska överblickbarheten vilket i sin tur leder till vilshenhet och främlingskap. Tesen "staden som farlig plats" upprätthålls alltså genom att myndigheter och forskare kopplar kriminalitet

och brott till urbaniseringsgrad. Staden är farlig eftersom den är en plats där främlingar som är oberäkneliga och annorlunda möts (*Listerborn, 2003*).

På en plats där man inte är övervakad av ett tätt socialt nätverk är det lättare att bryta sina vanor. Är man osynlig och anonym för andra har man större frihet att betrakta andra. Karaktären i större städer med dess snabba takt gör det möjligt att betrakta utan att de betraktade ens märker det. I de stora städerna är anonymiteten möjlig just genom att igenkännandet inte är nödvändigt. Denna anonymitet har setts både som ett hot och som en möjlighet. Kritiker, som tagit ställning mot storstaden som fenomen och istället hyllar dess motsats, den mindre orten eller lokalsamhället, menar att den brist på social kontroll som karaktäriserar stora städer innebär ökade risker (*Lundgren, 2006*). Jane Jacobs menar däremot att brist på social kontroll istället kan innebära att man känner sig trygg och att den även kan verka frigörande (*Listerborn, 2003*).

- varning för park!?

Dan Hallemar är lanskapsarkitekt och journalist och har i Area skrivit om parker och hur de förknippas med otrygghet. Det gröna i staden har många positiva värden, men trots detta så blir stadens grönområden ofta ifrågasatta och nämns i samband med otrygghet och farliga platser. Anledningen till att parker ofta förknippas med otrygghet kan vara att många parker ofta fungerar som transportsträckor, d v s de ligger mellan bostadsområden och stadsdelar. När det är mörkt sker oftast inte några aktiviteter att stanna upp vid eller delta i och parkerna blir därför obehagliga att passera. Hallemar menar att det egentligen kanske inte har så mycket med funktionen park att göra utan handlar mera om en känsla och ett rykte. En känsla som kan infinna sig på många andra platser i staden, men det kan vara nära till hands att känna så på en plats som oftare förknippas med våldsbrott. Mycket av otryggheten som upplevs i parker och grönområden har alltså med t ex media att göra. I media framställs parker och grönområden ofta som farliga platser där risken för bl a kvinnor att utsättas för våldsbrott och överfall är som störst. Vi lär oss t ex att träd och buskar är farliga eftersom en främling kan gömma sig där. Men det är ju inte träden och buskarna i sig som är farliga utan det är när de lyfts ur sitt

sammanhang och förknippas med något annat som de upplevs som farliga. Resultatet blir att deras varande ifrågasätts. Det kanske helt enkelt handlar om att acceptera att alla platser inte kan vara trygga, men däremot kan man kräva att det ska finnas trygga alternativ till parker, platser och vägar som kan utnyttjas. Bo Grönlund menar t ex att de delar av staden där ingen måste ta sig igenom kan vara mer komplext eller spännande utformade. Så länge det finns alternativa korta vägar där de grundläggande säkerhetskriterierna är uppfyllda bör man uppmuntra motsatser för att ge staden själ. Skönheten i staden ligger ofta i den slumpmässiga sammansättningen (*Hallemar, 2000*).

Jacobs menar att parker är sårbara platser och att det tyvärr finns några parker som inte fungerar, är nästan outnyttjade och ibland illa omtyckta. Hon tycker att resultatet blir trista och tomma ytor mellan husen som kan locka till sig skumma typer. Hon menar att impopulära parker är ett bekymmer eftersom det är ett slöseri med utrymme och att de ofta har negativa effekter. Farorna i parken tränger ut runt omkring och gör så att även gatorna runt dessa parker blir kända som farliga vilket leder till att de undviks. Det finns även mycket i parkernas närmaste omgivning samt vissa fysiska egenskaper som har betydelse och påverkar dem negativt. fysiskt. Bristande mångfald och många enskilt dominerande verksamheter bidrar till att de används under begränsad tid och konsekvensen blir även att parkerna avfolkas. De parker som fungerar bra hjälper till att knyta ihop de olika funktionerna runt omkring dem. Parken måste underlätta den variation av människor och önskemål som det finns behov för (*Jacobs, 2005[1962]*).

Problemet med otrygghet visar att det finns brister i planerandet och utformandet av de offentliga rummen och att vi behöver synliggöra dem. Tillgången till hela staden är en rättighet och alternativa vägar ska erbjudas, men hur långt kan vi gå i säkrandet av parker och offentliga platser? Vi får inte glömma bort deras positiva värden för staden. Parker och andra offentliga platser går inte att utforma så att man kan se allt. De måste få ha en sorts spänning annars blir resultatet tråkiga och ospännande platser, men det ska finnas alternativ. Med hjälp av fantasi och kunskaper, kan man göra utemiljöer både säkra, trygga och vackra (*Hallemar, 2000*).

fortsättningen...

I det här arbetet har jag fokus på *kvinnors* rädsla och otrygghet och det är tydligt att det finns en brist på kunskap om kvinnors erfarenheter och kunskaper av det offentliga rummet och i det här fallet otrygghet. Det finns sociala relationer, ageranden och utestängande faktorer som historiskt sett har påverkat, men som även sätter sina tydliga spår idag och fungerar utestängande. Genusaspekten har saknats och det trygghetsskapande arbetet har lagt till kvinnors rädsla och otrygghet som ytterliggare ett problem istället för att integrera det från början. Rädslan är som det visat sig inte ett isolerat problem utan hänger ihop med kvinnors övriga positioner i samhället. Vi behöver se på staden och de offentliga platserna med nya perspektiv, synsätt och tankesätt samt förnya och förändra platser med t ex olika typer trygghetsskapande åtgärder för att förändra och skapa en trivsamt och trygg stad med befolkade och livliga offentliga platser. Om det inte finns alternativ finns risken att de offentliga rummen krymper och utestängs för vissa.

Det är svårt att hitta en tydlig definition på vad trygghet är, men det är en slags upplevd säkerhet d v s en subjektiv känsla och uppfattning. Det är detta som gör det svårt att mäta dess omfattning om man jämför med säkerhet som t ex kan mätas i antal brott eller skador (*Landström, 2006*). Trygghet är en känsla när jag inte behöver vara orolig för att det ska hända något. Men alla känner sig inte trygga eftersom alla inte har samma grundförutsättningar vilket kan leda till att man känner sig otrygg och måste anpassa sitt liv efter rädslan (*Listerborn, 2003*).

del *två*

trygghetskapande

säkerhet & trygghet

Det finns två inriktningar mellan de olika ideologiska utgångspunkterna i trygghetsarbetet (och det brottsförebyggande arbetet): den som förespråkar rumslik och social öppenhet (*trygghet*), och den som förespråkar slutenhet (*säkerhet*). Genom att skapa ett öppet samhälle förväntas tryggheten öka genom att fler människor trivs i det offentliga rummet och utnyttjar det mera. Syftet med att skapa slutenhet är att öka säkerheten genom att underlätta kontrollen över de offentliga rummen. Den sistnämnda inriktningen tenderar att dominera i det brottsförebyggande arbetet (*Listerborn, 2003*).

trygghet

Trygghetsinriktningen har ett mer öppet förhållningssätt mot social olikhet och urbant liv. Den främsta inspirationskällan är Jane Jacobs och hennes *The Death and life of Great American Cities*. Anonymitet, variation och främlingar är enligt Jacobs viktiga bidrag till att skapa ett intressant stadsliv. Ju fler människor som rör sig ute på gatorna desto tryggare kommer stadsmiljön att upplevas. Hennes utgångspunkt är hur det urbana livet faktiskt fungerar och vad som upplevs som en bra stadsmiljö. Målet är en stad som är intressant för alla, som aldrig är ödslig samt med blandade funktioner och verksamheter. För att skapa en urban atmosfär behövs en viss grad av täthet när det gäller både befolkning och arkitektur (*Listerborn, 2003*). Enligt Jacobs är *gator* och *trottoarer* två viktiga huvudingredienser i staden som tjänar många fler syften än att ge plats åt fordonstrafiken och fotgängare. Grunden för en fungerande stad är att känna sig trygg och säker på gatan bland de främlingar som rör sig där. En främling behöver inte och ska inte

automatiskt betraktas som ett hot. Ordningen på gatorna uppehålls inte i första hand av poliser, även om de har en viktig funktion, utan det är ett invecklat, nästan omedvetet nätverk av oskrivna lagar och regler som människorna på gatorna själva har skapat och som de själva övervakar och som faktiskt övervakar. Enligt Jacobs krävs tre faktorer för att en gata ska kännas trygg:

- 1) Tydliga gränser mellan offentliga och privata rum. De får inte överlappa eller sippra in i varandra.
- 2) Det måste finnas "ögon" på gatan. Byggnaderna måste även vändas ut mot gatan som också kan fungera som ögon.
- 3) Trottoarerna måste användas kontinuerligt både för att få fler effektiva ögon på gatan, men även för att de boende ska lockas att titta ut.

Jacobs menar att tryggheten i staden och på gatorna fungerar som bäst just där folk använder och utnyttjar gatorna frivilligt och när de är minst medvetna om att de "övervakar" dem. Det är svårt att få folk att använda gator som de inte har någon anledning att använda. Grundförutsättningen för sådana gator är ett omfattande utbud av butiker och andra verksamheter som är utspridda längs trottoarerna, särskilt de som kan besökas på kvälls- och nattetid. Det ger folk konkreta skäl till att använda de trottoarer som leder till dem. Det lockar även till att passera platser som inte har någon dragningskraft i sig själva, men som befolkas och trafikeras eftersom de leder någonstans. Det måste även finnas olika typer av verksamheter, så att människors vägar korsas och på så sätt blir andra nyfikna och lockas att ta samma vägar. Genom många och små offentliga kontakter på trottoaren växer tilliten gradvis fram på gatan. På en levande gata finns det alltid både användare och betraktare. Men vissa trottoarer är olämpliga miljöer för alla typer av människor. På dessa platser är det viktigt att utveckla de egenskaper och funktioner som leder till trygghet, vitalitet och stabilitet (*Jacobs, 2005[1962]*).

säkerhet

En av de mest inflytelserika strategierna för att skapa säkerhet utgår från boken *Fixing Broken Windows* som presenterades i början av 1980-talet. Utgångspunkten är att ett område förfaller steg för steg. De första etapperna i den neråtgående spiralen är störande uppträdande, fylla och tiggeri. Om detta får ske okontrollerat kan ett tidigare trevligt område förfalla och bli ogästvänligt, med ökad oordning, rädsla och brottslighet som resultat. Slutsatsen är att steget inte är långt mellan att ogräset växer, att fönster krossas och till att berusade personer sover på trottoaren d v s det är en relativ orsakskedja. Samhället bör så snabbt som möjligt sätta in resurser för att bryta denna orsakskedja och omedelbart ”laga det trasiga fönstret”. En oordnad stadsmiljö gör att även ordentliga medborgare sänker sina normer och börjar t ex slänga skräp. En viktig insats är att poliserna ska synas på gatan och snabbt ingripa i händelse av brott. Den ideologiska och teoretiska grunden för denna inriktning är hämtad från arkitekten Oscar Newman och hans bok *Defensible Space*. Listerborn menar att främsta målet med säkerhet inte blir att minska rädslan utan metoderna syftar snarare till att skapa säkerhet med hjälp av ökad kontroll och hårdare tag mot kriminella. Det ska vara snyggt och tryggt, och osäkerheten inför det främmande och annorlunda blir då tydlig, några måste bort för att andra ska bli kvar.

I den här sorten av trygghets- och brottsförebyggande arbete finns det risk att segregationen i samhället förstärks, och när media, tillsammans med säkerhetsindustrin, spår på människors oro inför, den främmande, riskerar vi att få ett samhälle där människor anser det nödvändigt att stängsla in sina bostadsområden och sätta vakter för grindarna. En drastisk åtgärd som är vanligt förekommande i USA är s k *gated communities*, en typ av muromgärdade bostadsområden. I Sverige har denna process inte varit lika dramatisk, även om det blir allt vanligare med isolerade bostadsenkaver (Listerborn, 2003).

Båda dessa inriktningar av att skapa trygghet och säkerhet syftar till att öka graden av social kontroll. Men det finns skillnader i hur den sociala kontrollen ska fungera och hur den ska tillämpas. I *säkerhetstänkandet* finns en tydlig aktör som

ska utöva kontroll, medan i *trygghetstänkandet* är kontrollen något som alla utövar som en sidoeffekt av att man rör sig i samma offentliga rum. Ingen individ ställer sig över någon annan, istället handlar det som en tillit mellan medmänniskor. Denna tillit, eller brist på tillit, kan också beskrivas i termer av vilken inställning som finns mot främlingar. Främlingen kan utgöra ett hot eller vara en källa till trygghet. En viktig aspekt som ofta ignoreras i både trygghets- och säkerhetsideologierna är att möten mellan olika individer och kategorier även innefattar maktrelationer. Till en viss grad är vi lika mycket främlingar inför varandra och anpassar vårt beteende i en urban social ordning, men samtidigt görs vissa grupper till mer främmande än andra, utifrån vem och vad som är normen. Vi möts alltså inte på lika villkor i det offentliga rummet. Ju mindre kontroll man har över sitt eget liv desto mer skrämmande blir upplevelsen av främlingar. Listerborn menar att problemet med säkerhetstänkandet, är att de utgår från att öka den sociala kontrollen och därmed tydliggöra vem som är främling eller inte. På så sätt kan målsättningen med de brottspreventiva projekten bli att *skapa främlingar* (Listerborn, 2003).

trygga staden vs spännande staden

Den spännande staden hamnar ofta i konflikt med föreställningar om den trygga staden. Staden måste kännas både trygg och spännande på samma gång för att den ska fungera bra. Trygghet och spänning är delvis motstridiga målsättningar, men ibland glöms spänningen bort i arbetet med tryggare och säkrare miljöer. För att en stad ska kännas både trygg och spännande krävs fler människor och mera komplexitet i de offentliga rummen också utanför centrum eftersom det stadsmässiga flödet inte bara uppstår med människor som är bosatta i kvarteren. På huvudstråken ska blandningen av folk vara så stor som möjligt för att åstadkomma rätt balans mellan spänning och trygghet. Det kan även finnas utrymme för rumsbildningar, som kvällstid kanske inte är så trygga, så länge det finns andra alternativ. Bo Grönlund menar att för att man ska kunna uppleva att man är i centrum krävs det en snabb ström av nya känslolimpulser ungefär var 4:e sekund när man rör sig i stadsmiljön av t ex nya människor, nya byggnader eller intressanta skyltfönster. I de flesta miljöer är det allt för få

impulser. I Stockholms regionplanering finns målet att man inte ska bo längre från ett grönområde än 500 meter. Men Bo Grönlund menar att man också borde ha som mål att ingen ska behöva bo längre ifrån ett tätt, stadsmässigt, händelserikt stråk än 500 meter. Det är mycket svårare att åstadkomma, men de befolkade miljöerna är lika nödvändiga för att de ska bli en urbant trygg och stimulerande miljö säger han (*Dahlgren, 2000*). Det är även en svår uppgift att få ihop de två målen med den måttfulla, trygga och säkra staden samt den täta staden (*Berglund, 2005*).

Kritik mot arbetet för den trygga och säkra staden kan ibland bidra till att skapa en nästintill romantisk idé om den otrygga staden. Hur ”spännande och lustfyllt” är det att varje morgon klockan fem gå till sin arbetsplats med hjärtat i halsgropen varje gång man ser skuggan av en människa? Det saknas ofta ett genusperspektiv i den här diskussionen, men det saknas även ett vardagslivsperspektiv, om hur rädslan i vardagen begränsar rörligheten. Trygghet är i verkligheten något de flesta människor eftersträvar i viss mån och den grad av spänning som efterfrågas i samband med stadsliv är trots allt något man vill ha en viss kontroll över. Det kan alltså finnas en poäng med spänningen om jag vet att jag inte riskerar någonting (*Listerborn, 2003*). På de platser och stråk vi måste gå för att ta oss till jobbet, till olika kommunikationer, till affären eller till vårdcentralen, har vi rätt att känna oss trygga och säkra under alla tider på dygnet (www.tryggaremanskligaregoteborg.se).

trygghetsskapande projekt

De tre faktorerna som beskrivits ovan i del 2 och som Jan Landström, utbildnings- och nätverkssamordnare från BRÅ menar att otrygghet innehåller: *mental, social och situationell* otrygghet visar att det inte bara handlar om brottsförebyggande arbete för att öka människors trygghet i staden, utan även om andra åtgärder. Han hänvisar till Carina Listerborn som säger att trygghetsarbete som idé och metod inte kan kopplas lika lätt som brottsprevention eller skadeprevention till någon specifik myndighet. Inom stadsplaneringen är trygghetsbegreppet ofta en fråga om att skapa en miljö som människor trivs i och vill vistas i utan att känna obehag. Den vida formuleringen gör att trygghetsarbete handlar om många olika saker och att de bakomliggande ideologierna och åtgärderna varierar. Landström

säger att man måste vara medveten om att åtgärder som förebygger brott inte samtidigt behöver leda till att otryggheten minskar. Det kan t o m vara tvärtom: olika typer av åtgärder som fokuserar på brott kan t ex syfta till att göra människor uppmärksamma på olika typer av risker vilket kraftigt kan öka rädslan för brott. För att åtgärder ska vara framgångsrika krävs att dess mål är just att förebygga rädslan, och inte bara ha en allmän brottspreventiv karaktär (*Landström, 2006*).

Det finns en förhoppning om att kvinnors inflytande över utformningen av den offentliga miljön utifrån sina kunskaper och erfarenheter skulle vara ett steg på vägen mot ett tryggare samhälle. För vissa kvinnor kan de öppna befolkade platserna vara en trygghet, men för andra ett hot. Det krävs parallella åtgärdsprogram för att både män och kvinnor, särskilda grupper och individer ska få sina olika behov av trygghet belysta och tillgodosedda. Det finns även viktiga skillnader mellan olika kategorier av åtgärder. Det gäller att utforma miljön som en plats för upplevelser och spänning, inte enbart funktionsdugliga och tekniskt säkra miljöer (*Schéele, 2000*). Det är viktigt att ta vara på den kunskap som finns hos brukarna och att föra en dialog på ett tidigt stadium. Ett bra exempel på metod och sätt att få in trygghets- och genusaspekten är att arbeta med olika referensgrupper t ex kvinnor i planeringen av nya platser eller vid upprustning av otrygga platser (*Larsdotter, 2002*). Det är även viktigt att det finns jämställdhet med i planeringen och att både kvinnor och män är delaktiga i den (*Silén, 2002*). Kvinnors inflytande i samhällsplaneringen får inte heller bara finnas i våldssammanhang utan ska finnas med hela tiden (*Larsson, 2006*).

välkommen till parken

Dan Hallemar ifrågasätter att man enligt Boverket ska : ”För att öka tryggheten och minska möjligheten till eventuell brottslighet i parker och andra grönområden utforma dem så att gångvägar lätt går att överblicka.” Överblicken är alltså en lösning på känslan av osäkerhet i en park. Parker är viktiga eftersom de har en mängd olika alternativ till funktioner och aktiviteter att erbjuda. I parken finns även en mängd osynligheter som framförallt kan störa kravet på genomsiktighet och överblick. Han ställer sig frågorna: För vem skapas överblicken? Vem är det som ska se över? Och vems är tryggheten? Ur vad föds behovet? Är

det för att medborgarna ska känna sig trygga, eller är det för att man lätt ska kunna överblicka de verksamheter som finns i parken för att på så sätt definiera vad som sker och värdera nyttigheten. Hade de stora parkerna överhuvudtaget varit möjliga med dessa krav? Och har inte just gäckandet av blicken, sinnesförnimmelsen, varit en av landskapsarkitekturens ständiga drivkrafter? Det är inte överblickbarheten, utan just variationen, och spänningen som vi hittar i parkgestaltningens grund. En kvalitet som inte går att sammanföra med kravet på att sikten inte får skymmas av vegetation. Det finns ofta krav på att parker och mindre grönområden ska vara genomskiktiga och att det ska finnas en överblickbarhet. Man ska kunna scanna av en miljö innan man ger sig in i den och minska risken för de oväntade. Varför har då alla parker fått ansvaret att vara överblickbara? (Hallemar, 2000). Om det är så kan vi lika gärna strunta i träd och buskar och bara ha öppna gräsytor. Stora gräsytor med strålkastare där man kan se vart man än tittar och inte behöva oroa sig för något. Men vad händer då med spänningen? Hur blir känslan på dagen då?

Lösningen enligt Hallemar är att få in mera aktiviteter i parken igen. En viktig aspekt när det gäller tryggheten i parkerna och även i staden som helhet. Med hjälp av aktiviteter sätts staden i rörelse och befolkas och det skapas en mer spännande och på samma gång tryggare stad. Vissa människor måste ha någonting att göra, de vill inte bara sitta, de vill agera på olika sätt, de vill vara nyttiga, och på så sätt blir platsen det också. Forskningen som rör parkerna och deras varande inriktar sig oftast just på parkens nyttighet som om parken inte vore nog i sig själv. Men det är när man börjar ställa nyttighetskrav på parkerna som man får argument för att ta bort dem. Den här parken är inte tillräckligt nyttig, för få människor och fel sorters människor besöker den, de som besöker den blir inte tillräckligt friska o s v. Det är någonstans i den fällan som diskussionen om parken som säker faller. För att leva upp till idén som nyttig så måste parken vara helt säker. Kan det istället vara så att osäkerheten och spänningen är en del av parken? En kvalitet som man kanske förlorar om man betraktar parken som något som måste göras absolut nyttig och säker. Man kan ställa sig frågan om alla äldre kvinnor måste kunna besöka alla parker kvällstid? Det handlar inte om att diskriminera, men måste parken vara absolut nyttig jämt? (Hallemar, 2000)

Jacobs menar att om en park inte kan fyllas med besökare genom en naturlig och intensiv mångfald i närheten, så måste den förvandlas från allmän park till specialiserad park, en slags temapark. Jag tror att det kan finnas behov för fler temaparker i städerna och då kanske fler människor kan hitta just sin oas i staden. Stadsplanerare bör alltså inventera det som finns samtidigt som de ser till behovet för nya och andra funktioner och aktiviteter. Utbudet och valfriheten är det som är fördelen med storstäder. Att staden som helhet för samman människor med gemensamma intressen är en av dess stora tillgångar, kanske den allra största (Jacobs, 2005[1962]).

torontomodellen

Med utgångspunkten att kvinnor har en expertkunskap om städer och vad som skapar problem i dem, som traditionella experter inte har, ifrågasattes planeringen i Toronto, under 1980-talet. För att kunna formulera behoven utvecklades en metod med trygghetsvandringar. Resultaten från dessa vandringar publicerades sedan i en idébok för planering som pekade på möjliga lösningar på problemen i staden. Det viktiga är att behålla användarperspektivet. Syftet är alltså inte att öka graden av kontroll och säkerhet, istället är målet att öka tilliten mellan människor och öka den allmänna kunskapen om maktrelationer. Information och utbildning till vakter, poliser och medborgare i allmänhet om problemet med otrygghet, nya samarbetsformer inom kommunen, ökad flexibilitet i det lokala transportsystemet, ändrad fysisk gestaltning, förbättrad belysning och underhåll av miljöer var exempel på insatser som genomfördes i detta arbete. Genom att intresset och frågan är väckt har planerare och andra inblandade börjat tänka i de här termerna (Listerborn, 2003).

Bo Tryggt 05

Polismyndigheten i Stockholms län har tillsammans med Arkitekturhögskolorna vid KTH och Göteborg tagit initiativ till projektet Bo Tryggt 01 som senare utvecklades vidare till Bo Tryggt 05. Grundtanken är att planera och bygga på ett sätt som förebygger brott redan vid projekteringen av nya bostadsområden. Stora delar av Bo tryggt 05 går även att använda vid renovering och ombyggnation av bostäder som redan finns. Det är en handbok med principer, råd,

exempel och checklistor avseende såväl byggnads- som förvaltningsskedet av bostäder. Den handlar om hur man kan minska brottsligheten och öka tryggheten i bostadsområden. Ett annat syfte är att de vill öka insikten om säkerhetsfrågorna samt starta en process för att förbättra och förändra den fysiska miljöns utformning så att vardagsbrottslighetens minskar. Handboken har fått stor spridning bland företag och myndigheter i Stockholms län och har bl a använts flitigt inom området för situationell brottsprevention (www.boverket.se).

Tryggare, mänskligare Göteborg

Marit Larsdotter, frilansjournalist skriver i Brottsförebyggande rådets egen tidning *Apropå* en artikel om att Göteborg är exempel på en kommun som arbetar på många områden samtidigt för att förverkliga visionen om den goda staden d v s att den är öppen, trivsamt och trygg. Till en början har arbetet i Göteborg pågått under lång tid och inom olika instanser, men utan någon egentlig samordning. Risken har hela tiden varit att stadsdelarna ska sitta på varsitt håll med sin kunskap och sina frågor. Det är en del av bakgrunden till att Rådet för ett *Tryggare och mänskligare Göteborg* bildades. Deras första uppgift var att ta reda på vad som faktiskt gjorts bl a i trygghetssammanhang i Göteborg. Tanken är att de ska jobba med samordning, opinionsbildning och kunskapsbildning. Målet är att få till stånd nya forskningsprojekt och att bli en plattform för tvärvetenskaplig dialog mellan Chalmers universitet, polis, socialarbetare och planerare (*Larsdotter, 2002*). På rådets hemsida kan man läsa att det finns många platser där människor känner sig otrygga. Det handlar ofta om dålig belysning och skymmande växtlighet, men också om brister i själva stadsplanstrukturen. Där staden är alltför gles och få människor möts är vi mer otrygga än inne i centrala staden där gatunätet uppmuntrar till mänskliga möten. *Trygg, vacker stad* är ett samarbete mellan förvaltningar och bolag inom Göteborgs Stad och syftar till att höja kvaliteten i det offentliga stadsrummet. Visionen är: "Göteborg är en vacker, öppen och trygg stad som vi är stolta över och där stadsmiljön inbjuder till möten mellan människor." Deras insatser präglas av en helhetssyn och samverkan. Strategin är att prioritera frågor och projekt där samverkan ger ett mervärde för göteborgarna. Med hjälp av en dialog med invånarna kan göteborgarnas

förhållningssätt till stadsmiljön påverkas i syfte att förändra attityder och beteenden (www.tryggaremanskligaregoteborg.se).

trygghetsvandringar

Gerd Cruse Sondén, arkitekt och Eva Holm, samhällsplanerare har genom Tryggare mänskligare Göteborg gett ut en broschyr om hur man kan använda trygghetsvandringar i arbetet. Trygghetsvandring är en metod för att skapa en bättre och tryggare närmiljö som alla kan använda. Det är även en metod för att undersöka hur människor använder och trivs i sin närmiljö och så har de boende och verksamma i området den bästa kunskapen om sin egen närmiljö. Deras lokalkännedom ger kunskap om vilka platser som upplevs som trygga respektive otrygga och varför det är så. En kunskap som är ovärderlig vid förändringar i stadsdelar och bostadsområden. De menar att trygghetsvandringar kan leda till bättre miljöer för oss alla att bo och verka i. Vid trygghetsvandringar upptäcker man många gånger sådant man annars inte tänker på. Man lär sig något nytt om den miljö som man ständigt vistas i. Trygghetsvandringar bidrar även till att fler påverkar arbetet för tryggare och vackrare utemiljöer. Trygghetsvandringar gör att människor kommer samman och diskuterar viktiga frågor och aspekter (*Holm & Cruse Sondén, 2005*). En positiv konsekvens kan vara att det finns möjlighet att lära känna människor i sin egen närmiljö vilket i sin tur kan leda till att man känner sig tryggare (*Silén, 2002*).

När man gör en trygghetsvandring i en stadsdel eller ett bostadsområde kan man dela in frågorna i fyra perspektiv: Skötsel och underhåll, bebyggelsens och olika anläggningars utformning, stadsplanens utformning, det mänskliga livet. Efter vandringen behöver man diskutera vandringen, peka ut stadsdelens "ömma punkter" d v s de platser som i första hand behöver åtgärdas. Det är även viktigt att ta med vad som i dagsläget fungerar, är trivsamt och funktionellt. De uppgifter man kommit fram till sorteras efter förvaltare/aktör och förmedlas till de berörda. Det är även viktigt att spalta upp vad som är möjligt att göra omgående och sådant som måste genomföras på längre sikt. Trygghetsvandringar kan göras varje år. (*Holm & Cruse Sondén, 2005*).

exempel från en kommun

I Sverige drivs det praktiska brottsförebyggande arbetet vanligen genom s k lokala brottsförebyggande råd. Tanken är att de som bor i ett område med problem vet bäst, utifrån sin lokalkännedom, vad som behöver göras. Idag har en stor del av landets kommuner lokala brottsförebyggande råd, någonting som var sällsynt för bara några år sen. I Sandvikens kommun har arbetet med trygghet precis påbörjats. Under ett telefonsamtal med Monica Lindström som är planingenjör berättar att Sandvikens kommun har startat ett samarbete med kommunens samordnare från BRÅ. Olika trygghetsvandringar med det kommunala bostadsbolaget, referensgrupper, politiker och tjänstemän har genomförts. Tillsammans med jämställdhetshandläggaren har man även utformat en enkät kring trygghet. De som deltog fick bland annat svara på var i Sandviken de kände sig som mest otrygga dagtid respektive nattetid. Enkäterna var ett sätt att försöka komma igång med projektet och för att se om det fanns några skillnader. Några på kommunen har även deltagit i olika kurser och seminarier. Till en början har man startat en centrumupprustning med bland annat rensning av buskage och träd samt belysning. Monica menar att man får ta lite i taget och att det ibland kan räcka med enklare åtgärder t ex att sätta upp en spaljé istället för en mur. Det är också viktigt, menar hon, att de fått upp intresset t ex så har det kommunala bostadsbolaget Sandvikenhus nu tagit egna initiativ till trygghetsvandringar i sina bostadsområden. I den nya översiktsplanen för hela kommunen ska även trygghet och tillgänglighet få mera utrymme än den föregående (Lindström, 2006). Ett annat exempel på de åtgärder de vidtagit är att de tidigare i år tog initiativ till att hugga ned ca 200 träd i Stadsparken. Anledningen var att träden stod för tätt, att många var ruttna samt att fotgängare, främst kvinnor, kände sig otrygga när det var mörkt ute. Kommunen menar att parken fick ett välbehövligt ansiktslyft samt att risken för nedfallande träd och grenar på förbipasserande minskade. Några ifrågasatte trädfällningen, men de flesta var nöjda. En kvinnlig student som intervjuades i artikeln går genom parken till skolan dagligen och tycker att det var ett bra initiativ: ”Det är läskigt att gå här när det är mörkt. Hon har fram till nu undvikit att gå i Stadsparken när det är mörkt ute: ”Vad som helst kan ju hända” säger hon. En del vill ha många träd i en park,

andra vill ha få och det blir en avvägning man får göra, men fram till nu har många tyckt att det varit för mörkt. Trots allt så måste tryggheten gå i första hand menar kommunen (Carlsson, 2006). Man kan fråga sig om det var på grund av att det blev ljusare i parken när träden togs bort som den upplevdes som tryggare eller om det beror på att man faktiskt gjort en upprepning och på det sättet gjort den trivsammare att vistas på både under dagtid och kvällstid. Genom upprustningen har man kanske fått tryggheten på köpet d v s en positiv bieffekt.

Tryggve

I Hallonbergen i Stockholm kan man ringa till den kommunala hyresvärden Förvaltaren och be om eskort med *Tryggve* när man ska gå hem. Personerna kallas *Tryggve* och förutom att eskortera folk så vandrar de genom bostadsområdena och i centrum med sina gula jackor. De vill skapa kontakt och inte vara för mycket av vakter. Projektet är ett försök att möta den känsla av otrygghet som många Hallonbergsbor har beskrivit i årliga enkäter till hyresvärden. Många var bland annat rädda för att gå hem från tunnelbanan och det var en av anledningarna till att projektet med *Tryggve* startade. I samband med detta har man även åtgärdat den bristfälliga belysningen samt att buskar och träd har klippts ur och rensats för att ta fram belysningen och för att öppna upp. De boende känner sig mycket tryggare och tycker det är skönt att ”de gula jackorna” syns och befolkar centrum och bostadsområdena (Jacobsen, 2006).

Tryggare Uppsala län

Magnus Lindgren är polis och jobbar på brottsofferneheten i Uppsala och berättar i en telefonintervju att polisen i Uppsala, Uppsala kommun, Håbo kommun, Kommunalarbetarförbundet och Länsförsäkringar har påbörjat ett samarbete under namnet Tryggare Uppsala län. Varje aktör satsar 30 000 kr/per år under 3 års tid. De ”trycker på knappen” 1/1-2007 för att sätta igång projektet och Anders Björk är ordförande för gruppen. De jobbar utifrån *Allas vårt ansvar* med sitt 13 punktsprogram och är en initiering till ett förändringsarbete. De har delat in projektet i 4 huvudgrupper: antivålds-, bilbrotts-, kvinnofrids- och butiksguppen. De håller på att utforma projektarbetet och hur arbetet ska fördelas mellan aktörerna och de är just nu i en

kartläggningsfas. De fyra grupperna ska skaffa sig en bakgrund och få en problembild. När det gäller kvinnofridsgruppen använder man sig av bl a trygghetsvandringar, statistik, arbete med referensgrupper, enkäter o s v. Enligt Magnus är belysning en av de åtgärder som behövs. Han menar att resurserna för att komma åt problemen finns, men att de har använts på fel sätt. Man har försökt lösa allt på en gång och inte samarbetat mellan parterna vilket leder till ingen vet vad den andre gör o s v. Istället menar han att man måste öka samarbetet och sätta upp gemensamma och tydliga mål, så att alla vet vad de ska göra och på vilket sätt. När det gäller antivåldgruppen, så är brotten ofta koncentrerade till gator och torg som är kopplade till krogar och restauranger t ex Stora torget och Dragarbrunnsgatan. Det är också dessa typer av platser han nämner när jag frågar om de otryggaste platserna i Uppsala.

Han berättar om fenomenet ”krogkaffe” som finns i Västerås där man bjuder på kaffe i krogköerna. Besökarna piggnar till, det blir svårare att börja bråka med någon med en kaffe i handen och så är det trevligt. Det låter som en bra idé, men jag undrar om det tyvärr inte finns risk för att få hett kaffe i ansiktet... Han talar även om att det flesta krogar i Uppsala stänger klockan tre på natten och att de sista nattbussarna går halv tre vilket innebär problem med att krogbesökarna håller sig kvar i stan. ”Man vill ju inte att de ska vara kvar på stan” säger Magnus. Han tycker att det borde finnas krog nattbussar av något slag som skjutsar hem dem. Magnus menar att de måste ta en sak i taget och att de måste veta vad de vill innan man kan lösa problemen. ”Vi måste få ihop det goda till ett” och få ihop det på ett nytt sätt. I början av samtalet berättar Magnus att polisen använder trygghetsskapande som uttryck eftersom det har en mer positiv klang än brottsförebyggande. (Lindgren, 2006)

Europeisk standardiseringsorganisation, CEN

I en artikel av Katarina Dahlgren kan man läsa om CEN som vill att tryggheten ska se likadan ut för alla och håller därför på att utarbeta förslag på ett system där man ska kunna utreda vilka städer, bostadsområden och arbetsplatser som är tryggast och vilka som är mest otrygga. Även om människors känsla av otrygghet ser olika ut så

vill man se om säkerhet, trygghet och otrygghet kan bli mätbara på en gemensam skala. Det blir en slags europeisk värdeskala där man alltså ska försöka fastslå exakt vad i miljön som gör och inte gör att folk begår brott eller låter bli att begå brott. Dessutom ska man ta reda på vilka sorters miljöer som människor upplever som skrämmande och vad man kan göra för att de ska kännas tryggare. I Storbritannien bygger man in säkerheten i designen och kallar det: *Secured by design*, där kriterierna är inriktade på tekniska åtgärder. Boverkets rapport *Brott, bebyggelse och planering*, med rekommendationer för hur man ska planera för ett tryggare samhälle, står det att teknisk utrustning utgör ett slags desperat sista steg, när ingenting annat kan göras. I rapporten återkommer Boverket till idealet som kallas för *den måttfulla staden*. Bilden av en säker stad är den lilla eller medelstora staden: I den måttfulla staden är man igenkänd och betrodd och det ger trygghet.” Boverket menar att den *måttfulla* stadens kvaliteter bör eftersträvas även i de större städerna. Men jag tror att i verkligheten kanske inte alla vill bo på det sättet och det kanske inte riktigt fungerar så. Det finns många som trots allt väljer att bo i urbana innerstadsmiljöer. Att det finns människor som föredrar och finner en trygghet i storstadsmiljöer verkar förbisett. Dahlgren menar att de flesta forskare och stadsteoretiker som ser att framtidens stad, med målsättningen att vara ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart, endast kan uppnås genom att skapa en miljö som är så heterogen, mångfacetterad och tillgänglig som möjligt. För att det standardförslag från CEN ska fungera krävs en ganska generöst tilltagen stöppform som ger alla människor en röst enligt Dahlgren. Säkerhet ska vara erbjuden – inte påtvingad. Eller som Listerborn skriver alla människor har rätt att slippa skyddas. För att det ska uppfyllas måste tryggheten få se olika ut (Dahlgren, 2000).

övervakningskameror

Kameraövervakning används för att förebygga brott eller minska risken för olyckor, men även för att öka människors trygghet. Men det är viktigt att komma ihåg att omgivningen har betydelse eftersom kameror inte kan filma igenom buskar, träd och skyltar, runt hörn och in i krokiga gränder. Kompletterande brottsförebyggande åtgärder som t ex belysning, väktare, snabba åtgärder mot skadegörelse och klotter, polispatrullering är därför

oftast nödvändiga. Om övervakning med kameror ska fungera och motverka otrygghet, så krävs det att någon sitter ”bakom” kameran som kan se om och när någon drabbas av t ex sexuella våldsbrott, annars fyller den kanske inte sin funktion (*Blixt, 2003*). För vad hjälper det mig med en kamera om jag blir utsatt för sexuellt våld och ingen ser det och kan komma till platsen för att hjälpa. Visst, det finns kanske en bild på förövaren, men skada är redan skedd och jag är kränkt.

trygghetsborgarråd

Madeleine Sjöstedt, politiker i Stockholms stad föreslog i en motion 2005 att man skulle tillsätta ett trygghetsborgarråd som tar hand om helhetsaspekten när det gäller trygghetsfrågorna. Hon menade att det var alldeles för otydligt och för många olika instanser som ansvarade för olika delar av utemiljön och tryggheten. Hon ansåg att någon måste ta ett helhetsansvar över trygghetsfrågorna. Hon ville även inrätta en krisgrupp, som skulle kartlägga alla otrygga platser för att snabbt kunna göra något åt dem. Det är saker som långt ifrån kan lösa allt, men det är initiativ som är möjliga att göra från politiskt håll menar hon (*Sjöstedt, 2005*). Trygghets och brottsförebyggande frågor får som sagt inte bli sidoämnen, utan måste bli en del av en helhet och de andra ämnena i planeringsprocessen (*Silén, 2002*). Eva Holm pekar på att man inte får ha en övertro på den fysiska miljön. Den är bara en av många viktiga bitar, men största möjliga helhetssyn är viktigt (*Larsdotter, 2002*). Genom att engagera allmänheten i det brottsförebyggande arbetet kan ansvaret för att motverka brottsligheten distribueras och omfördelas (*Listerborn, 2003*).

trygghet & säkerhet med belysning

Marianne Lind är landskapsarkitekt och ljusplanerare och menar att belysning är en viktig del av stadens utformning som bör integreras med andra fysiska och sociala åtgärder t ex trygghet, säkerhet, orienterbarhet och estetik. Med hjälp av belysning kan man få volymer, avstånd och proportioner att framträda, vilket gör det lättare att orientera sig i rummet och skapa en bra och tydlig rumslighet. Det går att belysa och uppmärksamma landmärken som kan förstärka riktningar och orienteringen i staden, t ex alléer och åar. Det går även att med hjälp av belysning påverka rörelsemönster i staden

genom att belysa en gångväg från punkt A till B och samtidigt låta andra vägar med samma mål vara mörka. Detta kan påverka fler människor att välja den väg som är mest upplyst, vilket leder till en ökad social kontroll. Det går även att binda samman delar av staden genom att skapa stråk och platser där människor börjar vistas. För att uppnå detta krävs en fördjupad studie om stadens rörelsemönster under dagtid och kvällstid. Med en medveten belysningsplanering kan en stad upplevas tryggare under dygnets mörka timmar. Belysningen ger en upplevelse av trygghet, som i sig lockar fler människor att vistas utomhus under kvällstid, vilket gör att staden blir säkrare för t ex ensamma fotgängare. En trygghetsfaktor är att man lätt hittar dit man ska med hjälp av siktlinjer till landmärken, tydliga entréer och övergångar mellan olika områden samt identifierbara mål längs vägen. Det är viktigt att ta hänsyn till den omkringliggande belysningen och att göra platser överblickbara, så att man inte behöver gå genom mörka och otrygga passager (*Lind, 2005*).

Det som oftast bidrar till att parker känns otrygga är att det endast är gångvägarna som är belysta. En vackert belyst park lockar till sig fler besökare vilket ökar den sociala kontrollen i parken. Belysningen i parken måste samspela med växtligheten för att den ska upplevas överskådlig och trygg när det är mörkt. Mörkare och ljusare partier bör samverka dynamiskt för att göra parken vacker och överskådlig. Genom belysning av utvalda träd och stammar kan man gestalta ett överblickbart rum där man ser om folk är i rörelse och får en uppfattning om parkens storlek. Ibland kan det i samband med ljussättning vara nödvändigt att se över växtmaterialet för att se om det finns utrymme att öppna upp parken. Vid belysning av en park är det även viktigt att fundera över vilken funktion man vill att parken ska ha när det är mörkt. En mycket central park, t ex Stadsparken i Uppsala, är bra att belysa så att parken genomgående känns överskådlig och trygg. En park som inte naturligt utnyttjas så mycket nattetid behöver kanske inte belysas alls. Det finns en risk att belysningen i t ex en park kan locka ensamma fotgängare till en falsk trygghet, eftersom belysning inte kan garantera säkerhet mot brott (*Lind, 2005*).

För att få en tryggare miljö är det viktigt att belysningen placeras på rätt ställe och i rätt riktning. Enligt Helena Björnberg, scenograf och ljussättare finns det två aspekter att jobba med: *funktionsbelysning*, ljus som skapar trygghet och säkerhet och det specifika ljuset, *effektbelysning* som bidrar till att försköna miljön. Belysningen bör i möjligaste mån integreras i arkitekturen och omgivningen på ett diskret och lyhört sätt. Ljuset får inte dominera omgivningen och det får inte vara för stark belysning. Fler och lägre ljuspunkter ökar trygghetsaspekten och ger trevligare atmosfär (Silén, 2002). När det gäller vandalism är det viktigt att tänka på att välja okrossbara material på armaturerna, de ska vara svåra att nå, trasiga armaturer och klotter ska tas bort så fort som möjligt, det finns t ex speciella ytbehandlingar som underlättar att ta bort klotter. Välvärdade plaster som det märks att någon bryr sig om upplevs ofta som tryggare.

kamp om det offentliga rummet

Ur arkivet från radioprogrammet *Gender* på Sveriges Radio P1 lyssnade jag på en intervju med Ida Hansson från Umeå i juni 2006. Våldet och rädslan har fått henne och andra kvinnor i Umeå att agera. Exempel som *Hagamannen* har t ex satt djupa spår hos människor och bidragit till att många känner sig otrygga. De har börjat nattvandera i staden i Umeå i ett försök att befolka gatorna och på det sättet skapa trygghet. De tror att om kvinnor går ut tillsammans, så blir det bättre då vi ska möta en kvinna skulle kännas tryggare. Ida säger att "jag har en frihet att gå hem själv, jag ska inte behöva ta någon taxi". De flesta går aldrig i ett lugnt promenadtempo när de rör sig i staden på kvällarna utan man är ständigt på väg i rask takt med andan i halsen. En bra gata enligt Ida är bra upplyst med fönster ut mot gatan och har inte så mycket träd. När det gäller trygghet, så tycker hon att det är viktigt att känna att andra kan se mig och hjälpa mig om det skulle behövas, men även att jag själv kan se där jag går. För att känna sig trygg behövs det folk på gatorna. Viktiga stråk genom staden som används frekvent och av många måste vara trygga. Ida berättar om att hon ibland kan se "smarta placeringar" för en våldtäktsman i staden. Rädslan har bosatt sig i huvudet och man bygger upp konstiga scenarier. Hon menar att fokus på frågan har hamnat snett när man säger åt kvinnor att vara försiktiga eftersom som man på samma gång lägger ansvaret på kvinnorna, ansvaret att

inte bli utsatta. Det blir en slags skuldbeläggning på kvinnorna. En kvinna får skulden för att hon trots faran gick igenom den mörka parken. Fokuseringen borde istället ligga på de män som utför brotten. Hon tycker att det behövs en attitydförändring kring att de är kvinnorna som ska skydda sig själva och istället ge kvinnor större utrymme i planerandet av städer och platser. "Vi ser ju saker som kanske inte ens män tänker på" (Gender, 2006).

den kvinnogjorda staden

Christine Hudson forskar tillsammans med Malin Rönnblom på statsvetenskapliga institutionen vid Umeå universitet om hur kvinnors visioner av en attraktiv och hållbar stad ser ut. I en sammanfattning om vad deras forskning handlar om kan man läsa att städer planeras av män och för män vilket ställer till med problem för kvinnors vardagsliv, ett tydligt exempel på det menar de är gång- och cykeltunnlar som kvinnor undviker och hellre tar sig över vägen, bland bilarna, för att någon ska kunna se mig om det händer något. På vägen finns det större faror, men vad kan man göra åt känslan av rädsla? Staden fungerar inte som den borde och inte på lika villkor menar Christine. En annan orsak till problem är att staden blir mer och mer funktionsuppdelad. Stadsplanering har setts som något könsneutralt där man inte förställt att män och kvinnor har olika erfarenheter och behov. Detta har gjort att kvinnors behov i stort sett har förbisetts, vilket resulterat i städer som är bristfälliga när gäller hur olika funktioner är separerade i rum och tid samt hur säkra de är. För att skapa städer som är både demokratiskt och miljömässigt hållbara, behöver man ändra synen hos tjänstemän, politiker m m, men även göra både kvinnor och män mer delaktiga i planeringen samt att det behövs mer samråd i processen. Det är viktigt att komma ihåg att en stad som är trygg för kvinnor även är trygg för alla. Syftet med forskningen är dels att utveckla kvinnors visioner av den kvinnogjorda staden, dels konfrontera dessa mot rådande förhållanden och föreslå metoder för att åstadkomma förändring, då vi ska infoga ett genusperspektiv i de processer som skapar staden. Visionerna ska utvecklas med hjälp av fokusgrupper med kvinnor som har olika bakgrunder och två städer av likartad storlek har valts som fall: Umeå och Norrköping. (www.pol.umu.se & Gender, 2006).

en trygghetsskapande resumé

Trygghetsskapande har blivit till en kamp för kvinnor om rätten att beträda det offentliga rummet utan att behöva känna otrygghet. Problematiken med otrygghet har ibland lett till att det ses som en problemkategori bland många andra. Kvinnor ses ofta som offer och de får många gånger själva ta ansvaret för att skydda sig och undvika känslan av otrygghet. Det sker ofta genom olika typer av strategier för att undvika otrygga situationer och platser.

Det finns en mängd andra strategier och åtgärder för att skapa trygghet, men gemensamt för många är att det från början saknas ett genusperspektiv. Frånvaron av genusperspektivet leder till en okunskap om kvinnors (och mäns) erfarenheter och olika behov i staden. Detta gäller inte bara i trygghetsarbetet utan även i den fysiska planeringen som helhet. Vi behöver lägga till genusperspektivet tidigare i förnyelse- och förändringsprojekt samt i ett vidare sammanhang. Vi kan med nya kunskaper och nytänkande skapa och bidra till förändringar. När det gäller trygghetsskapande arbete handlar det även om att se till vad det finns för behov och förutsättningar på varje enskild plats.

En av de viktigaste aspekterna i utformandet av offentliga platser är att i första hand se till dem som använder platserna och deras förutsättningar, erfarenheter och behov. Jag tycker att forskningen kring den *Kvinnogjorda staden* är ett bra exempel på att ta till vara kvinnors kunskap och erfarenheter för att skapa en trygg och trivsamt stad utifrån kvinnors visioner och mål. Både män och kvinnors erfarenheter i staden är viktiga att beakta, men staden domineras ännu idag av manliga beslutsfattare och planerare, vilket gör att det är viktigt att kvinnors erfarenheter lyfts fram mer än vad som gjorts och görs idag. *Eskorttjänsten Tryggve* i Hallonbergen är ett annat bra exempel där man har lyssnat på och tagit till sig vad de boende ser att det finns för brister och behov i deras boendemiljö vilket har lett till att det sker förändringar till det bättre.

Ikampen om det offentliga rummet finns det många "privata" aktörer som kämpar för kvinnors (och andras) rättigheter och frihet att utnyttja staden.

De är viktiga initiativ som väcker frågor, men också påverkar till förändringar i det offentliga rummet. Ida Hansson som tillsammans med andra kvinnor befolkar Umeås gator och torg för att göra det tryggare för andra visar på ett tydligt exempel på att ta saken i egna händer. De kände ett missnöje över hur staden fungerade och ser ut idag och ville inte acceptera otryggheten. De hade lika mycket rätt att promenera hem istället för att ta en taxi. De utgick från sina egna erfarenheter och behov om vad de upplevde var tryggt d v s folk i rörelse. De gick till handling och befolkade stadens gator och torg.

De trygghetsskapande projekt och idéer jag studerat i det här arbetet har lite olika karaktär och omfång som visar att det finns en blandning och bredd. Det är både större och mindre projekt med olika typer av initiativtagare. De kan i en översikt delas in i två olika kategorier: en mera *öppen* och en mer *sluten* karaktär. Där den första förespråkar den *informella* sociala kontrollen som är ett resultat av en tät, myllrande stad med befolkade gator och rum medan den andra förespråkar en mer *formell* social kontrollen med staket, vakter och situationella åtgärder. Den *Europeiska standardiseringsorganisationen* är till viss del ett exempel på situationella åtgärder där man inriktar sig på brottsförebyggande åtgärder med t ex lås och larm. Det finns även behov för dessa typer av åtgärder, men fokus bör först ligga på andra möjligheter som stänger ute (eller stänger inne) farorna. Det finns en fara i att förlita sig på t ex *övervakningskameror* som kan inge en falsk trygghet. Om det inte finns kompletterande åtgärder t ex en person bakom kameran, så kan de förlora sin funktion.

Bo Trygg 05, Tryggare mänskligare Göteborg, Tryggare Uppsala Län m fl är exempel på större projekt och initiativ som är viktiga för att undersöka, utreda, utbilda och förmedla kunskap om vad man kan göra för att skapa tryggare städer och platser. Resurserna kommer från olika håll och det är en blandning av aktörer som medverkar. De är viktiga projekt som andra bör och kan inspireras av både i deras arbetssätt, men även till att ta initiativ. Det finns många fler exempel på projekt, åtgärder och idéer än de jag beskriver här för trygghetsskapande, men det finns inte utrymme för alla i det här arbetet.

Det kan även finnas en fara att belysa problemet med trygghet eftersom det kan leda till en medvetenhet om de faror och risker som kan uppstå och finnas i staden. På samma gång är det väldigt viktigt att synliggöra otryggheten eftersom den har en sån begränsande effekt för så många i deras vardagsliv. Det handlar om att vi som planerar staden ser till helheten och är medvetna om dess problematik. Många städer har kommit långt, andra har en bit kvar, men alla initiativ är viktiga för att städer ska bli tryggare. Det är framför allt viktigt att många olika aktörer, politiker, tjänstemän m fl jobbar tillsammans med tydliga mål och åtgärder för att skapa ett helhetsperspektiv. Trygghets – och genusaspekten måste finnas med från början och på många plan hela tiden. *Tryggare Uppsala län* visar på ett tydligt exempel på att kvinnor till viss del delats in i en egen problemkategori d v s kvinnofridsgruppen, istället för att integrera frågan i de övriga grupperna och i det övriga arbetet.

Utifrån mitt arbete med att studera trygghetsskapande åtgärder och projekt har jag sammanfattat kännetecknen och trygghetsskapande faktorer och kännetecknen för trygga platser som kan hjälpa mig i det fortsatta arbetet med fördjupning i Del 3 och ge en tydligare bild av hur trygghetsarbetet kan se ut i utformandet av det offentliga rummet. Vissa av punkterna är ibland svåra att förena, men kan vara viktiga att beakta. I första hand handlar det om att se till och utgå ifrån de olika platsernas funktioner och användarens behov och önskemål.

kännetecknen för trygga platser

- hemkänsla
- lugn och ro
- överblickbarhet
- orienterbarhet & läsbarhet
- öppenhet
- välkomnande & inbjudande
- rent och snyggt
- funktionsblandning
- ljus
- liv och rörelse
- tillgänglighet

trygghetsskapande faktorer

övergripande

- Visioner på översiktsplanenivå.
- Tillämpa och använda genusperspektivet från början och på olika nivåer i planeringen.
- Undvik segregation genom att blanda olika socioekonomiska - och åldersgrupper.
- Samverkande åtgärder med olika aktörer (polis, kommun, kvinnojourer m fl).
- Nya samarbetsformer inom t ex kommunen.
- Utnyttja kvinnors erfarenheter och kunskap i t ex olika referensgrupper.
- Stötta och ta initiativ till forskning och undersökningar t ex *Den kvinnogjorda staden*.
- Använd trygghetsvandringar i planerandet och utformandet av nya platser.
- Information och utbildning till vakter, poliser och medborgare i allmänhet om problemet med otrygghet
- Ökad flexibilitet i det kommunikationssystemet

gestaltning

- Skapa livlighet genom blandade funktioner och mångfald.
- Undvika tomma och öde områden.
- Planera stadsdelar med olika rörelsemönster och levande platser oavsett tid på dygnet.
- Prova att ge outnyttjade platser och stråk nya funktioner t ex temaparker.
- Skapa synlighet genom: belysning, uppsikt och överblick.
- Skapa tillgänglighet genom: orienterbarhet, rörelseutrymme och alternativa vägar.
- Undvik onödiga skrymslen, nischer och vrår.
- Tillräckligt ljus för att se vem som rör sig och de man möter.
- Ge utrymme för både tillfällig och permanent möblering och aktiviteter.
- Ge möjlighet till spontanisering d v s röra sig fritt i staden.
- Ge utrymme för mer attraktiva och på det sättet spännande platser.
- Rökning av skräpig och ur trygghetssynpunkt störande vegetation.
- Skapa platser med innehåll riktat mot olika målgrupper.
- Utnyttja möjligheten till både dag- och nattnfunktioner.
- Tydliga entréer och övergångar mellan olika områden och stadsdelar.
- Belysning (se ovan).

funktioner och aktiviteter

- Ge utrymme för livliga platser och stråk för att få rörelse och folkliv
- Skapa aktiviteter för att få människor att använda de offentliga rummen och på så vis befolka staden och öka den informella sociala kontrollen.
- Sätt igång projekt liknande *Eskortservice* och *Kamp om det offentliga rummet*. Nattvandrare som promenerar, befolkar och kan följa med dig hela vägen hem.

strategier – eget ansvar

- Utrusta sig
- Undvika

del *tre*

trygghetsskapande förslag

tre platser i en

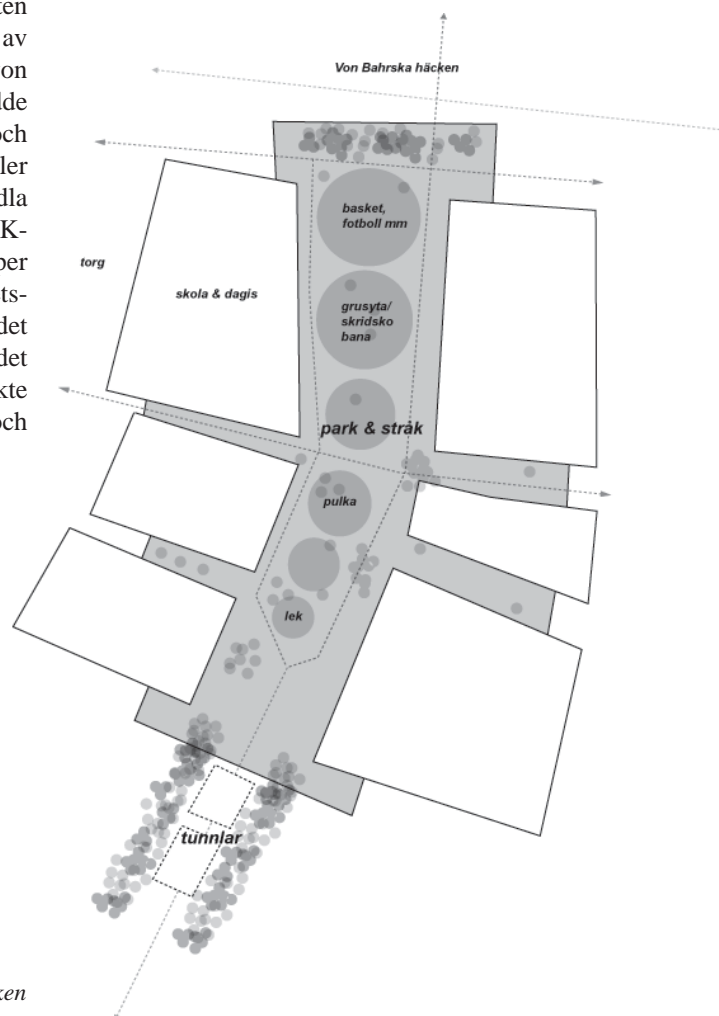
För att fördjupa diskussionen om trygghetsskapande i städer och på offentliga platser analyserar, undersöker och diskuterar jag kring hur en otrygg plats kan förändras till att bli en tryggare plats. Tanken är att lyfta fram tydliga exempel på otrygga aspekter för att sedan ge idéer till trygghetsskapande åtgärder. Utgångspunkten är en plats som jag själv upplever som otrygg. Jag tittar på generella principer som kan gälla för flera platser. Tanken är att idéerna till förändring ska kunna tillämpas i andra sammanhang och på andra platser än just den här specifika platsen. Platsen skulle kunna finnas i en annan stad och se annorlunda ut, men problematiken är densamma d v s att den är otrygg. Att välja en specifik plats underlättar diskussionen.

Det finns många platser i staden där jag känner mig otrygg när det är mörkt, särskilt när jag är ensam. Den plats jag utgår från i den här uppgiften är Bellmansparken som finns i den norra delen av Uppsala. Den omgärdas av bostadsområden, von Bahriska häcken och Tycho Hedéns väg. Jag bodde i närheten av parken för inte så länge sedan och då utnyttjade jag stråken genom parken en eller flera gånger i veckan t ex när jag skulle handla vid Heidenstams torg eller för att träna vid UTK-hallen. På och runt den här platsen finns tre typer av element/miljöer som ofta nämns i trygghets- och otrygghetssammanhang och särskilt när det gäller kvinnor: tunnel, stråk och park. Området som parken ligger i har ett ganska dåligt rykte i Uppsala och det har skett en del brott och stökigheter i närheten.

Det är viktigt att poängtera att den här tillämpningen utgår från mig, mina erfarenheter och kunskaper från det här arbetet d v s ingen annan är tillfrågad om just den här platsen vilket innebär att problembilden kan se annorlunda ut och att det finns andra åtgärder att ta till. Att jag definierar den här platsen som otrygg grundar sig alltså på vad jag upplever som otryggt, men även på det som tagits upp tidigare i arbetet. Det är viktigt att i ett verkligt scenario använda sig av referensgrupper och ha samråd med de berörda. Idéerna ska inte ses som definitivt anpassat till den här platsen, utan tanken är att den här platsen ska fungera som diskussionsunderlag för det här projektet.

För att se fler bilder och illustrationer för **del tre** hänvisar jag till min hemsida:

www.tinadunker.se

planskiss över Bellmansparken

förutsättningar & otrygghet på platsen

Området består av en park med cykel- och gångvägar som korsar varandra. Hela området är ganska stort, men det finns mindre rumsligheter i parken som skapas av t ex växtlighet och vägar, men området har i övrigt en ganska trist karaktär och det finns en del brister. Parken är uppbyggd av ett flertal cirklar i olika storlek. Cirklarna är diffusa på vissa platser och gör att parken ibland får en otydlig karaktär. (De syns tydligast uppifrån på ett flygfoto.) Cirkelformerna byggs upp av bland annat träd och buskar och har olika funktioner inuti t ex lekplats, gräsytor, grusyta, basketplan. Vissa av cirklarna har en storskalig karaktär som gör det svårt att beträda rummen eftersom man känner sig lite ensam på en stor och öde plats. Det blir nästan som en scen man stiger in på. De flesta av parkytorna t ex inne i cirklarna är ganska bra skötta, men i utkanten av parken och längs stråken finns ganska slitna buskage som ger ett försämrat helhetsintryck. Längs den ena sidan av parken på baksidorna av husen, i anslutning till parken har man nyligen satt upp ett stängsel. Funktionen är antagligen att skapa en tydlig gräns mellan privat och offentlig mark, men resultatet blir en tydlig och ful markering på "hit, men inte längre".

hit, men inte längre!?

huvudentréer

För att ta mig till och från området, sett från centrum, passerar jag genom två gång- och cykeltunnlar som ligger precis efter varandra. De är nedklottrade och belysningen är på flera ställen trasig och fyller inte riktigt sin funktion vilket ökar känslan av otrygghet. På båda sidorna om tunneln är det mörkt vilket gör att det känns som att någon kan stå bakom hörnet och hoppa fram framför mig. Mellan och på båda sidorna om tunnelarna finns en del risiga och slitna buskage. När jag själv cyklat genom tunnelarna har jag alltid tagit fart och försökt ta mig genom dem så fort jag bara kan, d v s en slags strategi att undvika ett eventuellt överfall. Von Bahr ska häcken, ett skogsplanterat stråk, som finns vid den andra entrén till parken känns ganska stor, mörk och läskig när det är mörkt. Det känns nästan som ett stort svart hål eller en stor vägg som man möter när man ska gå in och ut ur parken via den här vägen. Promenadstråket inuti är också mörkt och otryggt.

verksamhet

Runt omkring och i närheten av Bellmansparken finns olika typer av verksamheter: skola, dagis, torg med olika typer av handel, bostadsområden, promenadstråk o s v. Detta bidrar till aktivitet och att det finns en mångfald av olika människor i rörelse kring den här platsen under vissa tider på dagen. Genom att det dagliga verksamheterna upphör vid en viss tid på dygnet, så känns området ganska öde och tomt när det är mörkt. Inte heller i de övriga delarna av det här området sker det någon aktivitet när det är mörkt. De omgärdade bostadsområdenas entréer är vända bort från parken mot deras egna bostadsgårdar vilket också påverkar livligheten negativt. Parken fungerar på ett sätt som en knutpunkt med de olika aktörerna och besökarna som vistas på, stannar till, använder och passerar här. De aktiviteter som erbjuds lockar olika typer av människor och i olika åldrar. Detta bidrar till att göra parken tryggare, livlig och befolkad om än begränsat till en ljusa delen av dygnet.

basketplan

lekpark

tunnlar

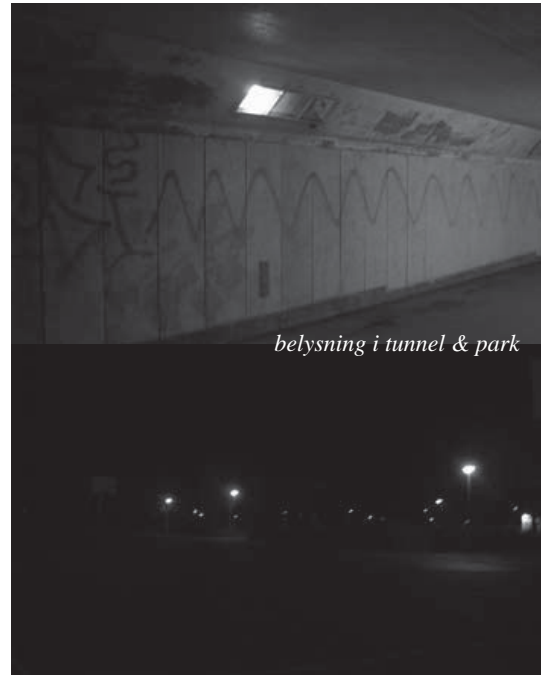
torg

*buskage runt
tunnlar*

belysning

Hela området är ganska dåligt belyst. Det finns ingen belysning alls i parkytorna utan det är bara vissa av gångstråken (d v s där JAG går) som är belysta. På grund av att det inte finns någon belysning inne i parkområdet, innanför stråken, finns det ingen möjlighet att se vad som kan röra sig eller gömma sig därinne. Detta gör att jag känner mig otrygg och att det känns som att någon kan iakttä mig utan att jag vet om det. Den belysning

belysning i tunnel & park

som finns utgörs av stolpbelysning som endast går längs ena sidan av vägarna. Den bristfälliga belysningen gör det även svårare att utnyttja och orientera sig i parken när det är mörkt. På vintern kommer mörkret redan vid tre-fyra tiden på dagen vilket t ex gör det svårt för barnen att åka pulka i de små backar som finns i parken.

Parken har som sagt ganska mycket att erbjuda när det gäller olika aktiviteter t ex för barn och ungdomar, men den bristfälliga belysningen gör att det blir svårt att utnyttja när det är mörkt och vintertid. Eftersom belysning saknas, så påverkas verksamheten när det är mörkt och parken blir ödslig. Dagtid känns parken lite tryggare, men de övriga bristerna bidrar även till att det på dagen inte är en plats som man vill uppehålla sig vid.

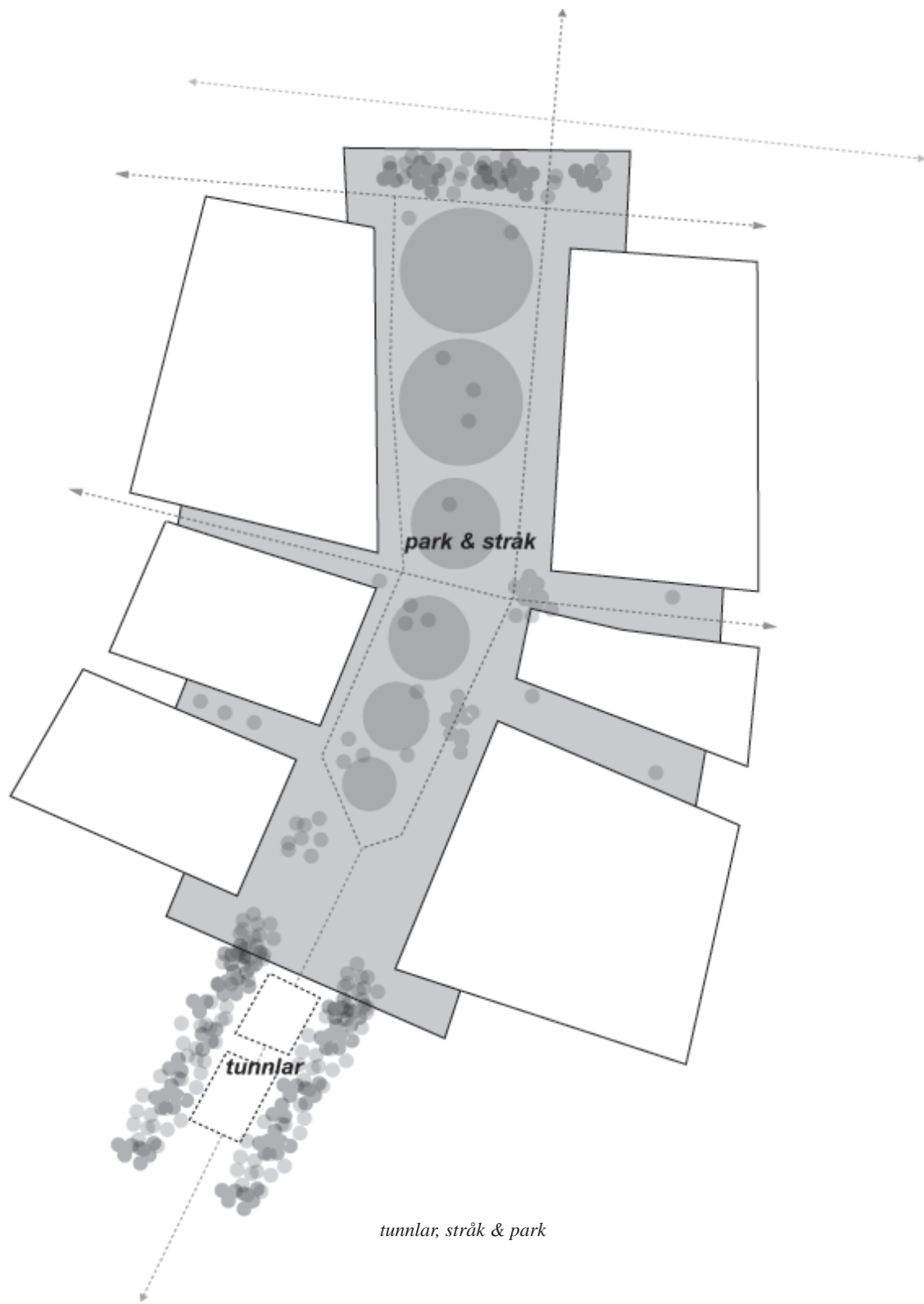
skötsel

Karaktären och utformningen av parken är delvis ganska rörig och gör det svårt att orientera sig i rummet, men området är även väldigt skräpigt och på vissa platser ganska dåligt skött vilket förstärker känslan av att platsen är bortglömd och att ingen bryr sig om den.

Idag används och utnyttjas Bellmansparken på många olika sätt, men den har en del kvaliteter som försvinner och som skapar otrygghet när mörkret faller. Det skräpiga och dåligt sköta intrycket på dagen kan leda till att man medvetet undviker att passera eller vistas i parken när det är mörkt. Området kring Bellmansparken med Gränby o s v har ett dåligt rykte vilket också påverkar människor att undvika platsen nattetid, men även dagtid. Tunnlarna liknar många andra tunnlar d v s de är nedklottrade, mörka och har en låg takhöjd. Den låga takhöjden gör att de känns mörka och trånga, och det tillsammans med klottret samt de risiga buskagen utanför ökar otrygghetskänslan. Det positiva med tunnlarna är att de är två kortare tunnlar istället för en enda lång, som ytterligare skulle ha ökat känslan av otrygghet. På de gång- och cykelvägar där det finns belysning, så är den väldigt dålig. Övriga stråk är helt mörka och får heller inte så mycket ströljus på grund av detta. Stråken och den mörka parken undviks om det går och många använder sig istället av den stora vägen vid utsidan av området. Den bristfälliga belysningen tillsammans med ödsligheten och skräpigheten är några av de större orsakerna till att parken känns otrygg.

Att jag känner mig otrygg här samt att känslorna även stämmer överens med mina studier kring kvinnors otrygghet visar och bekräftar att det här är en plats som idag inte fungerar ur trygghetssynpunkt. Som konstaterats tidigare, så är en trygg plats för kvinnor även en trygg plats för alla. Detta är en viktig aspekt, men ett viktigt första steg i arbetet är att belysa just kvinnors problem när det gäller otrygghet eftersom de är begränsade i större utsträckning. Landströms indelning av rädslan: *mental*, (rykten, tidigare erfarenheter, media, sagor och myter), *social* (rädslan beror på skillnader i klass, kön och makt) och *situationell* (det fysiska rummet utformning; belysning, skymda ”fickor” siktlinjer, orienterbarhet o s v) ger en förenklad, men tydlig bild av hur otryggheten och rädslan uppkommer. Med hjälp av dessa

kan trygghetsarbetet underlättas. Parken måste kännas trygg eftersom den hör till en knutpunkt, mötesplats och ett viktigt stråk för de boende och andra som bor i de närliggande bostadsområdena. Genom att förändra parken och ge den en mer tydlig, attraktiv och trygg karaktär, så kan den utnyttjas av fler och på det sättet blir den tryggare för kvinnor (och män) att vistas på.

idéer till förändring

Parken används, men inte i lika stor utsträckning som är möjlig. Platsens karaktär tillåter ett bredare användningsområde och den har många kvaliteter och bra förutsättningar till att bli något riktigt bra. Först och främst är det viktigt att de boende och andra berörda parter engageras i ett framtida trygghetsprojekt för att skapa en bra bakgrund och ett samarbete som kan underlätta och främja arbetet i fortsättningen. Arbetet kan börja med en kartläggning av området med hjälp av t ex referensgrupper och trygghetsvandringar. Tillsammans med politiker och tjänstemän kan man med en trygghetsvandring skapa en dialog, en diskussion om och belysa de problem som finns d v s det blir en slags *social* åtgärd. Det handlar i stora drag om att skapa möjligheter, attraktivitet, trivsamt och trygghet för att få de människor som idag utnyttjar parken och området runtomkring på dagen att även vilja komma hit när det är mörkt, vilket skulle bidra till mycket ur trygghetssynpunkt.

Med hjälp av *situationella* åtgärder som t ex ny belysning skapas en trivsammare och mer välmående park. Med *situationella* och *sociala* åtgärder kan den *mentala* rädslan åtgärdas genom att förnya, uppmärksamma, skapa intresse, nyfikenhet och locka hit både gamla och nya besökare. Jag utgår ifrån de tre miljöerna *tunnlar*, *stråk* och *park* i mina idéer till förändring.

tunnlar

Tunnlar innebär ofta ett stort orosmoment för många eftersom de upplevs som otrygga. De flesta, många av dem kvinnor, undviker dem genom att ta andra vägar och omvägar trots att det kan innebära en större risk för fara, medan andra försöker ta sig igenom dem så snabbt som möjligt p g a rädsla för vad som kan hända. Det finns en mängd olika exempel på otrygga tunnlar

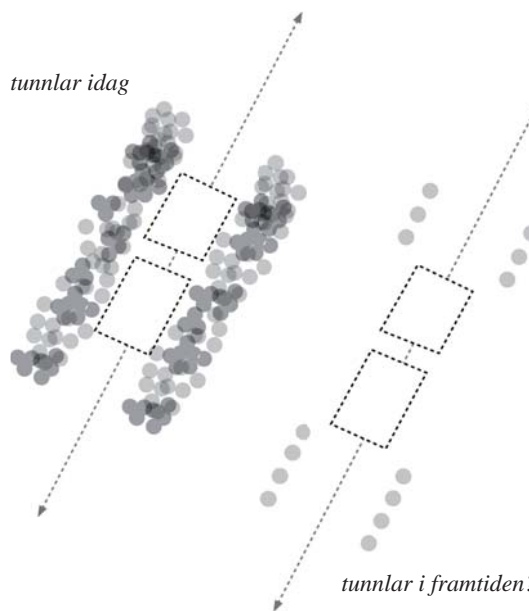
tunnlar; ett orosmoment för många

i städer. I befintliga tunnlar kan det vara svårt att skapa en helt trygg miljö, men man kan förbättra det väsentligt med hjälp av olika åtgärder. I det här fallet;

- behöver klottret åtgärdas både ur estetisk synpunkt och ur trygghetssynpunkt. En bra utformad tunnel förhöjer intrycket, och entrén till parken blir på det sättet trevligare. I Sigtuna kommun har man provat ett material på väggarna i en tunnel som gör det enklare att rengöra väggarna, just från klottret. Väggarna kläs med ljusa emalj-kassetter vilket även ger ett ljusare intryck och blir det billigare att underhålla eftersom väggarna är tvättbara.

- bör de stora buskagen utanför tunnelarna rensas upp eftersom det finns ganska mycket övervuxet material. De stora buskagen kan bytas ut mot träd för att ge en överblick när man kommer ut ur tunneln. Dagens skräpiga intryck förbättras och trygghetskänslan kan öka genom att det finns möjlighet att få en överblick när man går in och ut ur tunneln. Men även för att i fortsättningen underlätta underhållet, så att det faktiskt görs.

- bör den befintliga belysningen bytas ut för att skapa en bättre ljusmiljö i tunneln som känns behagligare och tryggare. När väggarna kläs i det nya materialet kan man enkelt placera den nya belysningen infällt i väggen. En infälld armatur med ett icke krossbart material är att föredra för att slippa vandalisering, så att belysningen i

fortsättningen inte saknas på vissa ställen och att den fungerar som den ska. Vid belysning av tunnlar är det viktigt att tänka på övergångarna mellan ljust och mörkt, så att ögat hinner anpassa sig. I tunnlar behövs det även belysning på dagtid p g a de kontraster som bildas när man går in och ut ur dem.

- tunneln har en låg takhöjd och känns lite trång och mörk, men det är svårt att i efterhand höja takhöjden i en tunnel. Ett alternativ kan vara att förutom med hjälp av belysning ljusa upp den genom att öppna upp ett ljusschakt som släpper in dagsljus och eventuell belysning från omgivningen. Vid projektering av nya tunnlar bör man tänka på att de ska vara breda och ha en, så långt det går, hög takhöjd, för att de ska kännas luftiga, rymliga och ljusa. De kan då få ett naturligt ljusinsläpp och känns inte så trånga och otrygga.

stråk

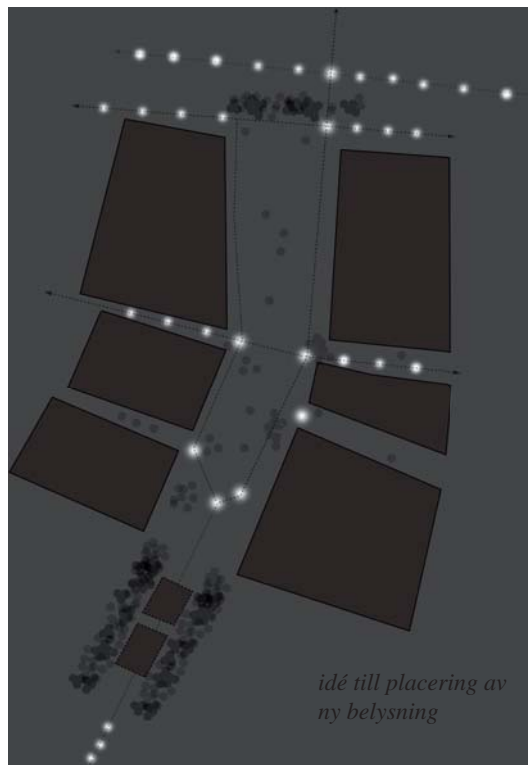
Det finns många stråk i Uppsala och i andra städer som upplevs otrygga. I de flesta fall handlar det om att de är mörka och öde, men i många fall även att stråket har ett rykte om sig att vara otryggt samt att de ofta ligger i anslutning till parker som upplevs som otrygga. Det kan ha skett ett våldsbrott på platsen, det kan ligga i ett område/

många stråk upplevs mörka & otrygga

stadsdel som har dåligt rykte eller så kan det vara skräpigt och dåligt skött. För att öka tryggheten i det här området kan man;

- förbättra den befintliga belysningen d v s både armatur och ljuskälla bör bytas ut. Belysningen bör även utökas så att det innefattar mer än vad det gör idag. Tillsammans med en ljusplanerare och med de boende bör det ske en diskussion för att komma fram till en bra lösning. Med en bra planerad belysning som ger en behaglig ljusmiljö och en bra överblick på gångstråk skapas positiva effekter. Den kan bidra till att man känner sig tryggare eftersom man ser vad man som händer, vart man ska gå och vilka personer som är i närheten. En dåligt planerad belysning kan innebära det motsatta t ex om ett gångstråk får för mycket ljus och omgivningen lämnas mörk. Den som då färdas på gångstråket i ljuset syns mest, men har ingen aning om vad som sker i den mörka omgivningen. Det är också viktigt att omkringliggande stråk ses över så att det finns ett genomgående tryggt stråk att röra sig på. T ex måste belysningen på motionsspåret ses över för att det ska kunna utnyttjas av motionärer och boende som ska vidare till närliggande stadsdelar. När det gäller belysning är det viktigt att utgå från

idé till placering av ny belysning

stråken och se till var det behövs mer ljus och vart det kan räcka med lite mindre ljus. Vid t ex mötesplatser, korsningar och entréer kan det vara extra viktigt med och krävas mer belysning än på övriga platser. På andra platser kan ströljuset från den övriga belysningen vara tillräcklig för att en plats ska kännas bra upplyst och att det går att orientera sig.

- Rensa upp och i vissa fall ta bort de buskage som finns längs stråken som är övervuxna och skräpiga. Framst för att snygga till och städa upp, men även för att underlätta skötseln eftersom vissa buskage inte verkar få någon omsorg ändå. Det finns en hel del häckar och gräs att klippa i området och det bidrar till att övriga ytor inte prioriteras.

- Med hjälp av belysning, aktiviteter och andra attraktionskrafter kan man även skapa nya stråk att röra sig på som leder till och befolkar nya platser. Det går även att skapa ett längre sammanhängande stråk från t ex centrum som gör det lättare för de boende att ta sig hem, men även för nya besökare, så att t ex den här platsen blir lättare att "hitta" till.

park

Många parker får ofta ett ruke om att vara otrygga. Den här parken fungerar till viss del bra idag, men det finns en del brister som bör åtgärdas för att den ska utnyttjas mer och upplevas som tryggare. De cirklar som finns i och bygger upp parken har olika innehåll och aktiviteter t ex lekpark, basketplan, grusyta och gräsyta. De flesta saknar belysning vilket gör det svårt att utnyttja när det är mörkt. T ex görs den hårdgjorda ytan om till en isbana vintertid, men den saknar belysning. Vintertid är trots allt en mörk tid på året och utan belysning förlorar den sin funktion som vinteraktivitet. Med

parken; en otrygg plats?

*ytor med möjligheter
för nya aktiviteter*

hjälp av extra belysning vid aktiviteterna kan parken utnyttjas under en längre tid på dygnet vilket innebär att den befolkas mer än vad den gör idag och på det viset känns parken tryggare när människor är i rörelse. T ex bör belysning sättas upp vid den hårdgjorda ytan (skridskobana vintertid), på lekplatsen, vid basketplanen o s v. En del av belysningen kan ha en tidsrelä d v s att den endast är påslagen vintertid vilket sparar pengar och energi. Tack vare den enkla utformningen och att vissa av ytorna inte fått en specifik funktion finns det även utrymme att utöka de aktiviteter som finns i cirklarna t ex kan grusytan även fungera som boulebana.

Genomgående för parken och stråken, så behövs det en blandning av funktions - och effektbelysning för att skapa en behaglig ljusmiljö att vistas i samt för att underlätta orienteringen i området. Funktionsbelysning i form av t ex stolpar längs gång- och cykelvägar samt strålkastare på aktivitetsplatser. Effektbelysning kan t ex finnas på ett konstverk, ett träd eller en bänk. I Göteborg finns ett exempel på effektbelysning som kan verka trygghetskapande. I en park har man på prov placerat ut tre bänkar med inbyggd belysning. Två funktioner: sittplats och belysning slås ihop till ett. Förhoppningen är att de ska motverka vandalism och öka tryggheten i parken.

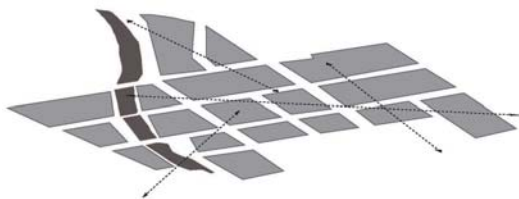
övrigt

Det finns utrymme att skapa olika evenemang, aktiviteter och händelser i anslutning till parken och torget som skapar engagemang hos de boende och andra aktörer i området vilket även kan locka nya människor till platsen. Exempel på det kan vara:

- Ha en offentlig provbelysning av området, så att de berörda kan framföra sina åsikter och på samma gång kan det bli ett festligt tillfälle.
- Invigningsfest av den ”nya” parken. Den nya belysningen tänds för första gången, mat, musik och andra trevligheter.
- Enklare sportturneringar under helgerna där man bjuder in barn och ungdomar från andra delar i Uppsala. Fler människor kan upptäcka den ”nya” parken.
- Gemensam vår- och höststädning. I samband med en städning kan t ex vårlökar delas ut för de boende att plantera i parken och i deras bostadsområden.

- Guidade turer – lär känna din omgivning, för att sätta folk i rörelse och kanske upptäcka nya platser att besöka.
- Skapa ett sammanhängande stråk från centrum som leder hit med hjälp av t ex belysning.

hur blir det tryggare?

Det gröna i staden har en mängd positiva värden, men trots detta så blir stadens grönområden ofta ifrågasatta och nämns i samband med otrygghet och farliga platser. Anledningen till att de ofta förknippas med otrygghet kan vara på att många parker ofta fungerar som transportsträckor p g a att de ibland ligger mellan t ex bostadsområden och stadsdelar. När det är mörkt sker oftast inte några aktiviteter att stanna upp vid eller delta i, och parkerna blir därför obehagliga att passera. De kan inte ensamma anklagas för att vara de otryggaste platserna i staden och de kan inte heller omvandlas efter en och samma mall, men man måste komma ihåg deras positiva värden.

Utgångspunkten har varit att ta tillvara på de befintliga strukturer och funktioner som finns på platserna idag. Genom att förstärka och förbättra dessa samt lägga till nya funktioner och möjligheter kan platsen i sin helhet få nya uttryck och användningsområden. Förändringarna ger utrymme till att vistas i parken under en större del av dygnet än som varit möjligt och skapar på det viset en mer befolkad och händelserik miljö som på samma gång är trygg. Platsens sammanbindande funktion till de omgivande verksamheterna och funktionerna ökar attraktionskraften till själva platsen, men är idag som sagt begränsade till en viss del på dygnet. Jag håller med Jane Jacobs att staden, parker och gator behöver befolkas för att skapa en trygg och attraktiv offentlig miljö, vilket ger möjlighet att öka den informella sociala kontrollen. Med hjälp av åtgärder på plats förstärks karaktären dagtid, men även på kvällstid vilket skapar en tryggare och trivsammare miljö att besöka, som människor vill besöka, och på det sättet ökas den informella sociala kontrollen. Platsen ligger i utkanten av staden och genom att uppmärksamma, förändra och till viss del förnya med både dag- och nattfunktioner får människor runtomkring och från andra delar i staden upp ögonen för den. Detta kan skapa nya rörelsemönster och befolka parken i större utsträckning. Tillsammans med andra åtgärder i övriga delar av staden kan fler nya rörelsemönster skapas och nya platser får nya ”uppgifter” som leder till att fler platser i staden befolkas och under längre tid på dygnet.

det skulle kunna vara annorlunda

Jag har valt en specifik plats att diskutera utifrån, men det är viktigt att poängtera att platsen inte ensam kan stå för att skapa trygghet och det kan finnas andra att vägar att gå – det skulle kunna vara annorlunda. Det behövs åtgärder på flera platser och i andra sammanhang för att skapa en tryggare stad. Platsens funktioner och användningsområden lockar inte alla utan det behövs flera liknande platser i staden som erbjuder nya möjligheter till vistelse och aktiviteter och på det viset kanske riktar sig till en viss målgrupp. På andra platser kan det finnas utrymme för mer övergripande karaktärer som tilltalar en bredare publik. Tillsammans kan alla dessa platser skapa en mångfacetterad helhet som erbjuder något för alla och skapar nya möjligheter att röra sig i staden.

Syftet med den här tillämpningen har alltså varit att diskutera vidare, fördjupa mig i och fundera kring de trygghetsskapande åtgärder som finns och kan användas på offentliga platser. Det här är bara ett av flera exempel i Uppsala, och liknande exempel finns i de flesta städer. En önskan är att Uppsala kommun kartlägger de områden, stråk och platser som idag är viktigast och i störst behov av att åtgärdas och förbättra ur trygghetssynpunkt. Med hjälp av Uppsalas invånare och deras erfarenheter och särskilt genom att se till kvinnors erfarenheter av Uppsala kan man få en tydligare bild av vad det behövs för åtgärder och vart det finns problem. Viktiga platser där människor behöver röra sig kan då sättas i fokus och få en bättre utformning som gör att kvinnor (och män) vistas, tar sig fram och kan utnyttja de offentliga rummen på ett tryggt sätt utan att behöva ta omvägar och undvika platser.

DISKUSSION

en av stadens stora tillgångar är att den som helhet kan föra samman människor med gemensamma intressen.

Otryggheten och utestängandet från det offentliga rummet tyder på att det finns problem i samhället. Fördelen med staden är att den har massor med möjligheter, aktiviteter och funktioner att erbjuda, men möjligheten att utnyttja dessa begränsas för vissa på olika utestängande faktorer och strukturer. Strukturerna finns inbyggda i de offentliga platsernas sociala och fysiska sammanhang på olika lagar och normer, som säger vem och när samt hur de kan och ska beträdas. Vissa saker accepteras i det offentliga rummet andra inte på grund av de regler som säger vad som är passande enligt normen. Människor tvingas anpassa sig eller förändra sitt beteende efter dessa vilket ibland kan leda till att man blir utestängd. Begreppet offentlig blir då osäker eftersom den bara är offentlig för vissa. Det går till viss del att bygga bort problemen med fysiska åtgärder, men jag tror också att det handlar om att det behövs nya aspekter att se på staden, som kan utmana invanda tankemönster och förhållningssätt. Det handlar om anpassning efter olika situationer och platser och ge utrymme för spontanitet, personliga uttryck och flexibilitet i både plats och användning. Det handlar inte om att styra människor, utan att ge utrymme för möjligheter att utnyttja staden och de offentliga rummen, och även att ge utrymme för användarna att ”skapa” betydelser och platser genom att agera på olika sätt. En intressant aspekt vore t ex att ge möjlighet till mer neutrala och flexibla platser som kan följa förändringar, värderingar och händelser.

Det finns små, bortglömda platser, stråk och mellanrum i staden som bidrar till att ge en splittrad stad och som kan medverka till att staden känns otrygg när det är mörkt, särskilt för kvinnor. Otryggheten och tryggheten styr våra urbana mönster och vardagsliv. Människor sätt att agera och reagera på olika sätt sätter sina spår i staden och är en av anledningarna till att vissa platser upplevs som otrygga. Media uppmärksammar platser och händelser som skapar rubriker. De uppmärksammar det mest uppseendeväckande och otroliga vilket leder till att den allmänna uppfattningen påverkas – du drabbas av våldtäkt om du rör dig ute i staden när det är mörkt. Det

finns även andra händelser i offentligheten som orsakar rädsla hos kvinnor, som t ex kränkningar, blottande, visslingar och sexuella trakasserier, men dessa uppmärksammas inte lika mycket och trivialiseras. Även om dessa handlingar inte behöver betyda något verkligt hot om våld, är de kränkande och bidrar till att kvinnor känner sig hotade och rädda på offentliga platser. Detta påverkar vissa kvinnor (och andra) att flytta rädslan för en eventuell våldsvärkare till en plats för en eventuell attack dvs rädslan flyttas till en specifik plats vilket får konsekvenser i deras utnyttjande av det offentliga rummet.

Det stora problemet när det gäller trygghetsaspekten är just rädslan. Det är svårt att planera och tänka bort rädslan. Den finns där och är svår att övervinna. Spänning i lagom portioner kan vara bra, men då måste det vara frivilligt. För många är rädslan en del av vardagen och kvinnor får många gånger ta eget ansvar för att lösa problemen dvs de tar till olika typer av strategier genom att *undvika* och *ustrusta* sig. Allt från att ha larmnumret 112 inknappat på mobilen till att ta omvägar. Rädslan och otryggheten visar alltså på ett stort samhällsproblem, men det är inte ett isolerat problem utan hänger ihop med kvinnors övriga positioner i samhället.

Historiskt sett har män haft kontroll över det offentliga rummet och kvinnor har exkluderats. Städer har planerats av och för män vilket sätter sina tydliga och begränsande spår för kvinnor. Diskussionen om kvinnors rädsla kan vara komplicerad eftersom den å ena sidan kan leda till att förbättra kvinnors möjligheter att delta i det offentliga livet, men å andra sidan till att förstärka stigmatiseringen av kvinnor som offer. Genusaspekten inom trygghetsarbete (och brottsförebyggande) har ofta gått ut på att addera kvinnors rädsla som ytterligare en problemkategori istället för att integrera genusperspektivet från början. Fokus har alltså legat på fel plats, istället för att undersöka mansstrukturen som är den som faktiskt producerar våldtäktsmän. Utgångspunkten måste ligga i de grundläggande strukturerna för att se variationer av platser och ”kvinnligheter” istället för att låsa fast kvinnor som offer och stigmatisera platser som farliga. Med hjälp av genusperspektivet kan man alltså se till båda

könens erfarenheter samt olika och lika behov. Samt att det kan vara viktigt för att rätt åtgärder ska åstadkommas.

det är svårt att definiera trygghet...

Det är svårt att definiera vad trygghet är eftersom det ofta handlar om personliga erfarenheter och förutsättningar. Känslan av trygghet ser olika ut och det är svårt att översätta det till faktiska och fysiska förändringar på offentliga platser. Vi kan alltså inte planera för allas önskemål och behov överallt, men vi kan komma närmare målet mot en tryggare och attraktivare stad. Det handlar ofta om att det ska finnas olika alternativ. Staden behöver kontrasterande platser som erbjuder både liv och rörelse, men även möjlighet att vara anonym. Precis som Bo Grönlund säger, så behövs det en blandning av både spännande och trygga platser i det offentliga rummet.

...nya angreppssätt... nya rörelsemönster och nya platser.

Stadens invånare och besökare ska fritt kunna välja hur de vill utnyttja staden både dagtid och nattetid. Tryggheten måste även ges utrymme att få se olika ut. Vi behöver använda nya angreppssätt i planeringen av städer, skapa nya rörelsemönster och nya platser. Många upplever en befolkad plats som mer trygg än en tom och öde plats. En viktig lösning är då att få in mera aktiviteter och möjligheter i staden som helhet. Med hjälp av aktiviteter kan staden befolkas och på så sätt skapas en mer spännande, attraktiv och på samma gång tryggare miljö. Vissa människor måste ha någonting att göra, de vill inte bara sitta, de vill agera på olika sätt, de vill vara nyttiga, och på så sätt blir även platsen det. En plats kan t ex få en ny innerbörd och då locka fler och nya människor och nya möjligheter. När människor trivs och rör sig ute blir staden mer levande, mer intressant och tryggare.

fortsättningen...

det måste finnas alternativ, saker att göra...

Vi har en bra bit kvar innan resultatet blir en trygg och attraktiv stad som kan utnyttjas efter invånarnas olika behov och rörelsemönster. Staden ska erbjuda möjligheter och aktiviteter och då är det viktigt att ett trygghets - och genusperspektiv får större utrymme i planeringen och gestaltandet av de offentliga platserna. Det är svårt att tillgodose allas behov och att skapa en generell mall för det trygghetsskapande arbetet. Varje plats kräver sin egen analys och samtidigt som det trygghetsskapande arbetet inte får bli en specifik fråga. Trygghetsarbetet bör vara en integrerad del av planeringen och finnas med i ett större sammanhang. En viktig målsättning är att locka så mycket folk som möjligt att röra sig i det offentliga rummet under en så stor del av dygnet som möjligt för att öka den sociala kontrollen. Det kanske också handlar om att förändra attityden till att vistas i det offentliga, att ta för sig och ta del av livet istället för att stänga sig inne. Men en förutsättning är då att det måste finnas alternativ, saker att göra eller att betrakta och att det känns tryggt under dygnets alla timmar. Alla platser kan inte vara trygga, men det är fram för allt viktigt att fokusera på de stråk, platser och områden som är viktiga och används någorlunda frekvent av många i staden. Det är viktigt att rädlans rum i staden ersätts med trygga rum som inte fungerar utestängande, särskilt inte för kvinnor. Risken är annars att staden och de offentliga platserna krymper för vissa. Staden bör vara en frigörande arena istället för en begränsande arena.

Det är svårt att nå ett slut i ett sådant här projekt. När man väl har börjat, så inser man att det finns så mycket... men att det uppmärksammas och intresset ökar skapar desto fler möjligheter till förändring och nytänkande. Som blivande landskapsarkitekt är jag medveten om att utformningen av den fysiska miljön kan bidra till ett trygghetsskapande arbete, men jag måste också se till andra möjligheter och åtgärder. Med hjälp av ett gränsöverskridande samarbete kan de offentliga rummen vidgas för nya, olika behov och funktioner, däribland trygghet.

REFERENSER

litteratur m m

- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj, 1994, *Tolkning och reflektion – Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur
- Apropå, 2003 nr 1 *Kameran och integriteten*
- Area, 2000 nr 3 *Vad som är tryggt? – frågor till några som borde veta*
- Berglund, Ulla, 2005, *Utanförstaden – om trygghet, värdighet och engagemang mot förslumning*, Södertörns högskola
- Berglund, Ulla, 2005, *Neighbourhood Nature: Joy or Fear*, Samhälls- och landskapsplanering nr 16
- Blixt, Madeleine, 2003 Apropå nr 1 *Större tolerans för kameraövervakning*
- Blixt, Madeleine, 2004 Apropå nr 1 *Kameraövervakning kan minska brottsligheten*
- Bodin, Anna, 2006 DN 22 maj *Misshandel av kvinnor ökar*
- Carlsson, Maria, 2006 Gefle Dagblad 4 april *Kvinnor tryggare - när träden fälls*
- Cederquist, Björn, 2000 Plan nr 5-6 *Kan stadens form främja trygghet?*
- Dahlgren, Katarina, 2000 Area nr 3 *På vakt för spänningen & Den mätbara tryggheten*
- Florin, Christina & Kvarnström, Lars, 2000 *Kvinnor på gränsen till medborgarskap: genus, politik och offentlighet 1800-1950*, Boinstitutets årsbok 2
- Friberg, Tora, Listerborn, Carina, Andersson, Birgitta & Scholten, Christina (red), 2005 *Speglingar av rum – om könskodade platser och sammanhang*, Brustus Östlings Bokförlag Symposium
- Frank, Gun red, 2005, *Spelet om staden*, Formas
- Gender, Rdioprogram i P1, 14 juni 2006, *Kvinnor tar natten tillbaka*
- Hallemar, Dan, 2000 Area 3, *Varning för park & Livrädd för överlevnadstips*
- Holm, Eva & Cruse Sondén, Gerd, 2005 *Trygghetsvandringar – så här gör man*, Tryggare mänskligare Göteborg
- Jacobs, Jane, *Den amerikanska storstadens liv och förfall*; översättning: Charlotte Hjukström; inledning: Mats Franzén Göteborg : Daidalos, 2005 (Lettland) 91-7173-216-0
- Jacobsen, Ola, 2006, METRO, I *Hallonbergen följer "Tryggve" med hem till dörren*
- Johansson, Björn, 2000 Area nr 3 *Plats för våldsbrott*
- Koskela, Hille, 1997 Gender, Place and culture vol. 4 *Bold Walk and Breakings: women's spatial confidence versus fear of violence*,
- Landström, Jan, Utbildnings- och Nätverkssamordnare, enheten för lokalt brottsförebyggande arbete, BRÅ, mailsvar den 8 juni 2006
- Larsdotter, Marit, 2002 Apropå nr 2 *Att bygga bort rädslans platser*

Larsdotter, Marit, 2003 Apropå nr 1
Kartlagd trygghet

Larsson, Ylva, seminarium
Samhällsbyggnad – feminism och mångfald,
den 7 juni 2006

Lind, Marianne, 2005 *Belysningsprogram
för centrala Eskilstuna*,
Stadsbyggnadsförvaltningen Eskilstuna
kommun

Lindgren, Magnus, polis på
brottsofferenheten, Uppsalapolisen,
telefonsamtal den 9 oktober 2006

Lindström, Monica, planingenjör,
stadsarkitektavdelningen, Sandvikens
kommun, telefonsamtal den 26 juli 2006

Listerborn, Carina, seminarium
Samhällsbyggnad – feminism och mångfald,
den 7 juni 2006

Listerborn, Carina, 2003 Ord & Bild nr 5-6
*Rädslans representationer – om rädsla och
trygghet i det offentliga rummet*

Listerborn, Carina, 2001
Kvinnovetenskaplig tidsskrift nr 2 *Rädslans
geografi – om “privata” kvinnor och
“offentliga” män*

Listerborn, Carina, 2000, *Om rätten
att slippa skyddas: en studie av
trygghetskapande och brottsförebyggande
projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i
stadens rum*, Chalmers
Tekniska Högskola, Arkitektursektionen,
Tema Stadsbyggnad

Listerborn, Carina, *Tryggare stad: kan man
förändra rädslans platser?*

Ljungberg, Ann-Marie, 2000 Area nr 3 *Vart
dumpar man ett lik?*

Lundgren, Anna Sofia, 2006, *Genus på
offentlig plats: reflexer och transparens*
Institutionen för kultur och medier, Umeå
universitet

Metroredaktionen, 2006-10-23 METRO
Tryggt – lysande bänk i Göteborg

Pain, Rachel, 2001 Urban studies Vol. 38
Gender, Race, Age and Fear in the City

Schéele, Annika, 2000, *Triss i T – Om
tillhörighet, tillgänglighet och trygghet i
mellanstaden*, Boinstitutets årsbok

Silén, Marianne, 2002 Byggindustrin nr
36 *Det går att bygga bort rädlans platser
& Nytt forskningsprojekt skapar tryggare
städer samt Viktigt att placera belysningen
rätt*

Västerbro, Nina, 2003 Apropå nr 4-5
Medierna skapar rädsla

internet

www.tryggaremanskligaregoteborg.se
(2006-03-30 m fl)

www.boverket.se (2006-09-21)

www.polisen.se (2006-04-20)

[www.pol.umu.se/forskning/
forskningsprojekt/beskrivning/
kvinnogjordastaden.shtml](http://www.pol.umu.se/forskning/forskningsprojekt/beskrivning/kvinnogjordastaden.shtml) (2006-07-17)

övrigt

Sjöstedt, Madeleine, *Hon vill ha ett
trygghetsborgarråd*, inslag från ABC,
Sveriges Television, 3 november 2005 [http://
svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=43298&a=480
781&lid=is_search527895&lpos=1&queryA
rt527895=trygghetsborgarr%E5d&doneSea
rch=true&sd=47244&from=siteSearch&pag
eArt527895=0](http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=43298&a=480781&lid=is_search527895&lpos=1&queryArt527895=trygghetsborgarr%E5d&doneSearch=true&sd=47244&from=siteSearch&pageArt527895=0)